

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra slovanských jazyků a literatur

Diplomová práce

Podoby a proměny prozaického díla Ivy Procházkové

Vypracovala: Bc. Veronika Ťoupalová

Vedoucí práce: Mgr. Jana Skálová, Ph.D.

České Budějovice 2016

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Janě Skálové, Ph.D. která mi byla velkou oporou při psaní této práce. Dále také za její velmi podnětné náměty a nápady, které mi velice pomohly. Paní doktorce taktéž děkuji za čas, který strávila při studování všech mých analýz a rozborů.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č.111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 23. 6. 2016

.....

Abstrakt

Tato diplomová práce na téma Podoby a proměny prozaického díla Ivy Procházkové ukazuje nezaměnitelný přínos této autorky v literatuře jak v zahraničí, tak u nás. Ve své práci se nejvýrazněji věnuji její tvorbě pro děti a mládež, která je pro její tvorbu nejtypičtější. Postupovat budu od děl pro nejmenší čtenáře, přes mladší školní věk až po čtenáře dospělé. Věnuji se rozboru jejích děl jak z pohledu literárního, tak i psychologického a budu zkoumat, zda se tato autorka řídí ustálenými prvky, které by se v dané literatuře měly objevit.

Abstrakt

This thesis on the subject of The Similarities and changes of prosaic work of Iva Procházková shows her unmistakable contribution to the literature abroad as well as in our country. In my thesis I dedicate the biggest attention to her work concentrated on children and youngsters, which is the most typical one for her. I will start with books for the youngest readers, through the younger school age to finish with adult readers. I am examining her work from the literal perspective, as well as from the psychological one and I will investigate, if she follows the conventional procedures, which should occur in this kind of literature.

Obsah

1.	Úvod.....	7
2.	Iva Procházková.....	8
3.	Specifikace vzniku literárních děl.....	11
3.1.	Vznik literatury pro děti a mládež.....	12
3.2.	Oblasti literatury pro děti.....	18
3.3.	Psychologie čtenářství.....	20
3.3.1.	Předčtenářský věk dítěte.....	20
3.3.2.	Prepubescence.....	23
3.3.3.	Období dospívání.....	25
3.3.4.	Dospělost.....	26
4.	Tvorba Ivy Procházkové.....	28
4.1.	Pět minut před večeří.....	28
4.2.	Kryštofe, neblbni a slez dolů.....	32
4.3.	Červenec má oslí uši.....	36
4.4.	Karolína. Stručný životopis šestnáctileté.....	40
4.5.	Soví zpěv.....	44
4.6.	Tanec trosečníků.....	48
5.	Rozbor literárních děl.....	51
5.1.	Předškolní věk.....	52
5.2.	Raný školní věk.....	54
5.3.	Střední školní věk.....	58
5.4.	Starší školní věk.....	60
5.5.	Adolescence.....	62
5.6.	Dospělost.....	64
6.	Závěr.....	66

1. Úvod

Cílem mé diplomové práce je zjistit, zda se přední česká autorka Iva Procházková ve svých dílech drží jistých prvků, které by měly být během tvorby literárního díla použity nebo zda se v jejích dílech nevyskytují. V této práci se budu věnovat její tvorbě v celém rozsahu, tedy od nejmenších čtenářů až po ty dospělé.

Na začátku si nejprve přiblížíme Ivu Procházkovou a její přispění do světa literatury. Její začátky nebyly lehké díky režimu, který v Československu panoval. Autorka zde měla zakázáno psát pro dospělé, a proto se věnovala alespoň literárním dílům pro děti. Poté emigrovala do Německa, kde se své tvorbě mohla věnovat již naplno. I nadále psala dětskou literaturu, kterou rozšířila o literaturu pro mládež i pro dospělé. Po listopadu 1989 se vrátila zpátky do České republiky, kde se i nadále věnuje psaní.

Následovat bude specifikování toho, jak vznikala tvorba spisovatelů v minulosti, a to především v literatuře pro děti. Jak se literatura pro děti a mládež vyvíjela a čeho se drží ve tvorbě svých děl autoři dnes. Dále také budu specifikovat, jak jsou jednotlivá období vývoje u člověka důležitá z hlediska psychologie.

Na konci budu rozebírat jednotlivá vybraná díla z tvorby Ivy Procházkové a aplikovat na ně získané zkušenosti. Postupovat budu od knih pro nejmenší až po díla pro dospělé a zaměřím se na to, zda její knihy obsahují typické rysy pro jednotlivá období nebo zda autorka svojí tvorbu věku čtenářů nijak nepřizpůsobuje.

2. Iva Procházková

Iva Procházková se narodila 13. června 1953 v Olomouci. Svoje dětství však strávila v Praze. Pochází z literárně velmi nadané rodiny. Literární tvorbě se nevěnoval jen její otec, ale také její sestra Lenka Procházková. Vystudovala gymnázium Jana Nerudy. I když chtěla jít dále studovat, kvůli politickým důvodům jí to bylo znemožněno. V té době musela vystřídat nejrůznější zaměstnání. Své literární činnosti se příliš věnovat nemohla, a proto vystříдалa několik zaměstnání, pracovala jako uklízečka či pomocná síla na pražském letišti. Její tvorba byla značně omezena, a proto se věnovala především literatuře pro děti a mládež. Nejdříve vycházely její prózy pouze časopisecky. První knížka jí vyšla v roce 1980 pod názvem *Komu chybí kolečko*. Novela *Ten pomeranč nemá žádný jadýrka* získala cenu v roce 1972 v literární soutěži Strážnice Marušky Kudeřikové.

Nepsala však pouze knihy, ale zkusila se také věnovat divadelním hrám, které měly úspěch a později byly také nazkoušeny. Tehdejší režimem byly ale zakázány a nemohla být odehrána jediná z jejích her. I díky těmto nesnázím se autorka v roce 1983 rozhodla se svojí rodinou emigrovat do Rakouska. Zde a později i v Německu se mohla svojí práci věnovat naplno. Vychází zde její druhá kniha *Der Sommer hat Eselohren* (Červenec má oslí uši) a pro dospělé například *Výprava za zlatou rybičkou*.

Se svým manželem Ivanem Pokorným založili v Kostnici autorské divadlo Schlauer Kater, pro které mohla Iva Procházková psát své hry například *Palo, der Fiedler*. Od roku 1988 žila s rodinou v Brémách a i nyní se oba s manželem věnovali divadlu. Vznikla zde například kniha *Wo bleibst dein Hut?*, kterou její manžel v divadle Theater im Packhaus režíroval. I nadále se věnovala tvorbě pro děti a v roce 1989 získala svoje první literární ocenění. Byla to německá literární cena Deutscher Jugendliteraturpreis za knihu *Die Zeit der geheimen Wünsche* (Čas tajných přání).

Po pádu komunistického režimu se mohla autorka začít věnovat své tvorbě i u nás. Její díla se začínají překládat z němčiny a postupně se tak její tvorba dostává do povědomí českých čtenářů. Nevěnuje se ovšem pouze knihám, ale i scénářům pro Českou televizi. V roce 1991 napsala scénář, podle své stejnojmenné hry, k filmu *Vdova po básníkovi*, který režíroval Dušan Klein.

V roce 1994 se celá rodina přestěhovala natrvalo zpět do Prahy. Nyní se i zde může Iva Procházková věnovat své tvorbě jak pro děti a mládež, tak i pro dospělé. Můžeme jmenovat například *Tanec trosečníků*, *Otcové a bastardi*, *Penzión na rozcestí*

a nejnovější *Vraždy v kruhu*. Dále píše také své scénáře pro televizi i divadla. Je autorkou například televizního seriálu *Dům poslední radost* a provedla také textovou revizi filmové povídky svého otce Jana Procházky *Městem chodí Mikuláš*. Také vytvořila námět a scénář k filmu *Únos domů* podle své velmi úspěšné stejnojmenné knihy. I nadále spolupracovala se svým manželem, který režíroval několik filmů podle jejích předloh například *Opičí rok* nebo *Město bez dechu*.

Přestože autorka tvoří v různých sférách, nejvíce se do povědomí českých čtenářů dostala především svojí tvorbou pro děti a mládež, za kterou dostala i nespočet ocenění jak českých, tak i zahraničních. Je to právě její osobitá tvorba, co její díla dělá nezapomenutelnými. Přestože se věnuje velice závažným tématům, dělá to velice nenásilným a specifickým způsobem, který baví nejen děti, ale i jejich rodiče. Ve svých dílech používá klasickou pohádkovost, nonsens i humor, které propojuje s právě ne příliš příjemnými tématy, které se ovšem současných dětí velice dotýkají.

Většinou jsou to rodinné problémy, které nejvíce doléhají na děti, ať už jde o rozvod či úmrtí v rodině. Bravurně vykresluje lidské vztahy a touhu dětí po pochopení světa dospělých. V dílech Ivy Procházkové se objevují témata jako například neúplná rodina v knize *Červenec má oslí uši*, život v dětském domově v příběhu *Středa nám chutná*, osamocenosť malého chlapce v rodině ambiciózních rodičů v pohádkově laděném příběhu *Eliáš a babička z vajička*.

Co se objevuje nejvíce v jejích knihách pro děti, je tematika smrti, a to v knihách *Myši patří do nebe*, *Únos domů* a *Uzly a pomeranče* a v dalších. Volbou témat a vyprávěcích stylů překonávají prózy Ivy Procházkové hranice mezi literaturou pro dětské a dospělé čtenáře. Například příběh románu *Karolína* se žánrovým konvencím vymyká introspektivní, monologickou zповědí o proměně dítěte v dospívající ženu.

I další román *Nazí* se nám snaží přiblížit dospívající duši mladých lidí, která se již zdá dospělým, tak vzdálená. Spisovatelka však nezůstává jen u klasických románů, dalším dílem je utopický román *Soví zpěv*, kde hlavní hrdina nebojuje jen sám se sebou, ale i s přírodními živly. Tato kniha byla oceněna Zlatou stuhou v roce 1999 a také zapsána na Mezinárodní čestnou listinu IBBY 2000.

V současné době i nadále Iva Procházková píše pro děti i dospělé, prózu i dramata a obrací se jak k českému, tak i německému čtenáři. Nejnovějším dílem je kniha *Vraždy v kruhu*, která vyšla v roce 2014 a podle níž se natočil i seriál *Muž na dně*. Právě s televizí v současné době Iva Procházková spolupracuje nejvíce. K dalším titulům patří například *Doktor pro zvláštní případy*, *Záblesky chladné neděle* nebo *Vraždy v kruhu*.

Nejnovějšími knihami v literatuře pro mládež jsou *Uzly a pomeranče* a *Nazí*, za které opět získala prestižní ceny. Přesto, že její další kniha *Karolína, stručný životopis šestnáctileté*, vyšla již v roce 1999, u nás byla vydána až v roce 2015.

Její knihy pro děti a mládež jsou oceněny v obou zemích specializovanými badateli a také pedagogy. O autorčiných kvalitách svědčí právě i fakt, že získává prestižní ceny. A to nejen u nás, ale také v Německu. V České republice se může pyšnit cenami Zlatá stuha nebo také Magnesia Litera. V Německu oceněním Deutscher Jugendliteraturpreis nebo cen Luchs. V zahraničí byla dokonce nominována na nejprestižnější světovou cenu za literaturu pro děti a mládež – Medaili Hanse Christiana Andersena.

3. Specifikace vzniku literárních děl

Stejně jako ostatní umění je i literatura jevem sociálním, což nezahrnuje pouze autora jako subjekt, ale taktéž čtenáře jako vnímatele. I když tvorba knihy je především o sdělení určitého vnitřního prožitku autora, vždy zde působí i pozdější vědomí toho, že knihu bude později někdo číst. Toto zjištění ovlivňuje spisovatele ať už vědomě či nevědomě. Společenská funkce tak nezáleží pouze na autorovi, ale také na společnosti, která tak nevědomě zasahuje do vzniku literární tvorby. Každé dílo se tak stává určitým počtem sociálních jednotek, které spojuje nejen prožitkem pasivním vnímáním svého obsahu a formy, ale často i aktivní reakcí. Takto se díla zapojují do složitého organismu společenského života a do vzájemného působení všech složek.

Důležitým faktorem je vzájemná závislost jevů kulturních a společenských. Vše co se odehraje v minulosti daného národa, se odráží ve tvorbě autorů. Společenský vývoj působí na vývoj literární a naopak. Objevují se zde tak dva navzájem se prolínající řady jevů.

Pojetí literární vědy se snaží zachytit literární proces v celém jeho rozsahu. Tedy kromě autora a díla pozoruje i čtenáře. Literární sociologie se zabývá nejen díly literárně vysokými ale i díly, které stojí na okraji literatury, tedy lidovým románům, brakové literatuře a tak dále. Všimá si toho, ve kterých dobách, v jakých kruzích a v jaké funkci díla vznikala. Podle literární vědy patří do literatury každé dílo, které má estetickou funkci. Těm dílům kde se estetická funkce projevuje, dominantně se věnuje nejvíce, méně už pak dílům, kde estetická funkce je, ale už se objevuje v menší míře. Estetická funkce nemusí být vždy dominantní, ale je vždy prvotní a teprve jejím prostřednictvím dochází k uplatnění ostatních funkcí.

Se vznikem literárních děl se pojí nespočet faktorů. Dílo může být ovlivněno ideovými i sociálními procesy doby a prostředím, kde vzniká. Důležitý je způsob myšlení autora, jazyk nebo i literární tradice. Dále nesmíme přehlédnout i dobu, ve kterém literární dílo vzniklo a literární směry, které na dílo působily. Autora ovšem neovlivňují jen vnější faktory, ale také faktory vnitřní. Tedy jeho vývoj, genetická výbava nebo prostředí, ve kterém vyrůstal a taktéž jeho celkový psychický stav. To vše se dá shrnout do tří faktorů, které na tvorbu mají dopad, tedy faktor sociologický,

biograficko-psychologický a evoluční. Přesnou hranici mezi těmito faktory však nelze jasně vymezit.¹

3.1. Vznik literatury pro děti a mládež

I literatura pro děti a mládež má svá určitá specifika, které je dobré dodržovat při psaní děl pro jednotlivé věkové skupiny. Nejprve se ohlédneme za tím, jak u nás vznikala literatura pro děti a mládež v minulosti.

Úplně první knihou, která u nás vznikla pro děti je považována Orbis Pictus od Jana Ámose Komenského, který dílo pojal nejen jako zdroj poznání, ale také pro rozvoj vnitřního světa dítěte. Dětskou literaturu ovšem můžeme pozorovat ještě dříve, než vyšlo toto slavné dílo. Na jedné straně vycházely díla ovlivněná především lidovostí, na straně druhé byla snaha působit na dítě z pedagogického hlediska. Tyto dvě pojetí literatury psané pro mládež často stály proti sobě. Nikdo nezpochybňoval roli, kterou v dětském životě zastupovaly pohádky. Ty rozvíjely u dětí obraznost, emocionalitu nebo rozšiřovaly slovní zásobu. Do popředí se však dostala právě pedagogická snaha působení na dítě, spojená například i s prodloužením povinné školní docházky.

Přesto byla literatura jak pro dospělé, tak pro děti velmi ovlivněna folklórem, s kterým jsou spojena jména, jako je Božena Němcová, Karel Jaromír Erben či František Jaroslav Čelakovský. Dětská literatura byla často až násilně psána právě proto, aby na děti působila odborně a pomáhala ke vzdělávání a k hodnotám mravním či náboženským a dítě zde často nebylo vůbec respektováno jako samostatný subjekt. I přes tyto rysy se stala česká literatura pro děti oproti okolním zemím svébytnou a čínorodou.

Na počátku dvacátého století stála dětská literatura tedy s velice dobrými vyhlídkami. S tím se ale také pojila jistá negativa, a to především komercializace. Tím, že se postupně začínalo toto odvětví dostávat do popředí, začalo se jím zabývat stále více autorů, aniž by měli nějaký hlubší záměr dětskou literaturu obohatit. I příčinou komerce se stala literatura pro děti a mládež pro mnoho autorů pouhým prostředkem poučení anebo jako nenáročný zdroj rozptýlení. Ovšem netvořili pouze špatní autoři, právě naopak, na počátku dvacátého století vznikala literatura natolik obohacující dětskou literaturu, že i v současnosti se k ní dětská čtenářstva neustále vrací jako například díla od Eduarda Štorcha nebo Jana Karafiáta.

¹ KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001. ISBN 80-210-2759-2

V roce 1913 byl založen časopis Úhor, který se stal ve světovém žebříčku první odbornou publikací o dětské literatuře. I přes to se pohybovala dětská literatura především na didaktické úrovni a kniha byla chápána jako učební pomůcka. Komeracionalizace neustále rostla a začínala se dostávat i do tvorby spojené s folkórem a politická situace to také nijak neulehčovala. Toho začali zneužívat jak autoři, tak především nakladatelství a stále častěji vznikala braková literatura. Situace se vyhrotila natolik, že začala radikální změna v dětské tvorbě. Nejspíše strach z toho kam se dětská literatura ubírá, začali tvořit pro děti někteří z významných autorů například Karel Čapek, Karel Poláček či Rudolf Těsnohlídek. Jejich tvorba sice nebyla kvantitativní, ale kvalitativně měla na dětskou literaturu, a to i do budoucnosti velmi značný vliv. Především proto, že se snažili do své tvorby pro děti začlenit estetické a umělecké hodnoty a snažili se ji tak začlenit do celonárodního historického kontextu.

Na počátku let okupace vznikl veliký zájem zasáhnout do dětské literatury. Aktivně vstoupit do literatury a pokusit se přinést nové názory pro dětskou tvorbu v těchto nelehkých podmínkách. Do psaní se zapojují autoři, kteří se snaží vymanit z dosavadní průměrnosti ve tvorbě pro dětského čtenáře. Debutuje zde například Bohumil Říha, který se významně zapsal do srdcí dětí. Zcela opačně tomu však bylo u poezie. Verše upadly do hluboké krize, protože básníci, kteří pro děti tvořili dříve, nenašli své pokračovatele. Až Vítězslav Nezval a František Halas se odvážili postavit proti tehdejší konvenci a začali tvořit rýmy, které byly zcela revoluční tím, že se snažili podpořit dětského čtenáře k představivosti a fantazii, což byl velice důležitý moment českého básnictví.

V první polovině čtyřicátých let se začíná dětská próza obohacovat o nová témata. Vznikají díla s historickou tematikou či s náměty z přírody. Tvorba se tak stává dynamičtější, aktuálnější a je více spjatá se skutečnými zájmy dětí. Do popředí se tak dostává chlapecký román, který v sobě nese prožitek dětských her či prázdninových dobrodružství.²

Po roce 1945 mohou být konečně vydána díla, která vznikla již za války, jako například *Bylo nás pět* od Karla Poláčka, *Děti a dýka* od Františka Langera, *Chvíli doma, chvíli venku* od Františka Hrubína a další. Vznikaly úpravy a přepisy děl ze světové literatury. Častým tématem, které se objevovalo, byla válečná atmosféra, strach a motivy ohrožení nebo následky vyhnání z domova a hledání identity. To vše mělo

² CHALOUPKA, Otakar. *O literatuře pro děti*. Plzeň: Československý spisovatel, 1989

působit na čtenáře spíše jako mravní apel. Dále se měly upevňovat základní hodnoty u dětí tedy domov, hra, kamarádství, touha po hrdinství atd.

Vznikaly pohádky, báje, pověsti a legendy, které byly autorskými adaptacemi ze světového fondu například *O mudrci Bidpajovi a jeho zvířátkách* od Ivana Olbrachta. Autoři, kteří sami prožili válečnou atmosféru, nechtěli děti vystavovat těmto hrůzostrašným motivům, a proto do své tvorby začali začleňovat více fantazijní prvky. V autorských pohádkách se projevují dvě linie psaní. U první linie je snaha vnímat svět v reálném prostoru a času naopak u druhé je vnímání světa čistě imaginativní.

Dalším typem tvorby byly antropomorfizované pohádky, které propojovaly svět zvířecí a lidský. Tento typ pohádek je u dětí velice oblíbený, právě z důvodu dětského pohledu na svět. Objevuje se zde hrdina, který se stává určitou součástí okolního světa, sžívá se s ním a posléze se musí osamostatnit. Děti se tak identifikují s hrdinou, do kterého promítají vlastní dospívání. V pozdějších letech se namísto ožívování zvířat probouzely k životu stroje, které měly děti poučit o kolektivní práci.

Příběhy, které vznikaly v těchto letech, byly rozděleny do dvou proudů. První z nich využíval konkrétní vzor ve vědomí dětského čtenáře. Hlavní hrdinové byly party dětí, které toužily po dobrodružství, zábavě a vymanění se od dospělých. Druhým typem byly zážitky z dětství. Kdy autor popisuje vlastní prožitky.

V tomto krátkém období po roce 1945 mohli vydávat a publikovat všichni autoři, protože ještě neexistovala cenzura a dostávala se k nám i literatura ze zahraničí. Dětskou literaturu podporovalo i vydávání časopisů a nejvýznamnější bylo založení časopisu *Mateřídouška*. Do kterého přispívali nejenom významní autoři svými texty, ale také se zde angažovali přední čeští ilustrátoři.

Po únoru 1948 se ale situace u nás razantně změnila. Literatura se začala hlídat a díla musela být ideově zaměřená. Autoři ručili za svá díla svojí osobností a zkoumalo se, nakolik jsou spolehlivé jejich politické a společenské postoje. Někteří z autorů se odmlčeli, jiní svoje díla přepisovali nebo zkracovali. Mnoho děl přestávalo zcela vycházet. Nastala selekce knih a potlačování určitých žánrů a forem. Literatura tedy byla násilně rozdělena na nežádoucí a přijatelnou.

Na počátku padesátých let se stal svět dítěte jedním z nejfrekventovanějších motivů. A o toto téma se začali zajímat i autoři, kteří do té doby pro děti nepsali. Pojetí světa dětskýma očima bylo pro daný režim velice výhodné. Dítě a jeho vnímání světa se stalo hlavním rysem pro optimističnost, bezproblémovost a systémovost. Vše směřovalo do budoucnosti a šťastné perspektivy. Mnozí z autorů, kteří začali tvořit pro děti, si

neuvědomovali, že musí udržovat určitý aspekt dítěte a přizpůsobit se věku dítěte, proto mnoho z děl dětskému čtenáři nevyhovuje. Vznikaly tak dvě extrémní roviny, kdy na jedné straně autoři tvorbu pro děti až přehnaně zjednodušili a na straně druhé udělali z dítěte hlavního hrdinu v zápase o mír.

Až v druhé polovině padesátých let se aspekt dětské literatury změnil k lepšímu. Dítě už nebylo zneužíváno jako nositel budoucnosti a režimu. Ludvík Aškenazy vytvořil z dítěte hrdinu, který svět vnímal po svém a začínal v dětské literatuře používat fantazijní prvky. Hlavním tématem jeho díla byla hra, kdy dítě používá svoji fantazii a své životní zkušenosti. Hra je pro dítě pojímána doopravdy jako poznání a osvojování si světa, není to tedy pouze hra, tak jako pro dospělé. Aškenazy zde nalézá dětský aspekt, který v dřívějších letech v literatuře pro děti chyběl. Naopak v poezii byla dětská perspektiva zachována, a díky básníkům střední a mladší generace ještě vylepšena. Začala se v poezii používat více nadsázka, metafora či obrazotvornost. Děťství tedy už nebylo pouze objektem, ale respektovaným subjektem.³

V šedesátých letech se začínají projevovat přísnější hodnotová kritéria. Do popředí se dostávají dvě zásadní otázky, a to otázka imaginace a otázka životní pravdivosti. Začal se také prohlubovat vztah autora ke čtenáři. Oblasti, které se dříve začaly rozvíjet, tedy historická próza a tvorba s přírodní tematikou nyní začaly spíše stagnovat a daleko více se k nám dostávalo převyprávění příběhů ze zahraničí.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se začala výrazně rozšiřovat autorská základna. Pro děti totiž opět tvořili autoři, kteří pro ně psali již dříve, anebo začínají psát i ti, kteří se původně věnovali pouze literatuře pro dospělé. Obměňují se tak témata, která byla předtím skoro vyčerpaná. Opět se začíná psát próza s přírodní tematikou, historická próza nebo literatura dobrodružná. Nově se zde ale začínají objevovat příběhy biografické a science fiction a oproti šedesátým letům se opět vrací náměty ze života dětí od autorů jako je například Eduard Petiška nebo Markéta Zinnerová. Svého vrcholu dosáhla tvorba s náměty dramaticky vyostřenými a životně rozhodujícími, především z doby protifašistického odboje. Ukazuje se zde fakt, že se ve tvorbě pro děti nemusejí vyhýbat závažnějším tématům.

Především v letech osmdesátých se opět zlepšuje tzv. dětský aspekt. Respektuje se zde dětská zvědavost, průbojnost a tvůrčí osobnost a taktéž seberealizační a socializační procesy. Obraz dítěte se tak v próze pro děti začíná znatelně prohlubovat. Důležitou se stává autentičnost dítěte a smysl pro životní pravdu. Ve druhé polovině

³ URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 80-7198-379-9

osmdesátých let je již velmi dobrá úroveň dětské literatury. Stále se zvyšuje integrace tvorby pro děti v celku české literatury. Špatné knihy se objevují méně často, než jsme na to byli zvyklí dříve a je zde ustálen tzv. dobrý průměr.⁴

V devadesátých letech přestala být literatura politicky kontrolována a také přestala regulace vydavatelské činnosti. Mnozí autoři spoléhali na to, že český čtenář je vzdělaný a že si vybere kvalitní knihy. Avšak běžný čtenář začal spíše vyhledávat místo kvalitní literatury převyprávění či zjednodušená zpracování známých děl. Začaly vznikat muzikálové verze, filmová zpracování, komiksy klasických děl atd. Ve tvorbě pro děti tomu nebylo jinak.

Na začátku devadesátých let byla poptávka především po reedicích, a to především děl, která u nás byla do té doby zakázána například od katolických autorů, jako byl Jaroslav Durych, Václav Renč, Jan Zahradníček, dále autorů, kteří emigrovali – Ludvík Aškenazy, Vladimír Škutina nebo patřili mezi zamlčované – Jan Procházka, Ivan Klíma atd. Zvláštní skupinu tvořily české verze, které byly původně psané pro cizí jazyk, kam spadá právě Iva Procházková. Ve druhé polovině devadesátých let už zájem o reedice pomalu upadá a na scénu se dostávají jiná díla. Sílí obliba nejrůznějších adaptací klasických děl, literárních přepisů a to filmových, rozhlasových, televizních nebo divadelních her. Mnohá literární díla byla převedena do filmové podoby například *Bylo nás pět* a naopak z filmové podoby do podoby knižní *Pan Tau*, *Chobotnice z druhého patra*, *Arabela* a nespočet dalších.

Po celou dobu devadesátých let až do současnosti jsou typické překlady, a to především ze západních kultur a na vrcholy žebříčků se dostávají především knihy se zázrakem, pohádkovým kouzlem a čarodějnictvím. Za zmínku určitě stojí například Tolkienovy fantastické příběhy, které zná snad každý z nás. Jeho mytologický svět inspiroval nespočet dalších odvětví a nejinak je tomu i u soudobých děl, kde můžeme jmenovat Joanne Rowlingovou a její knihy s Harrym Potterem. Další typ psaní, který začal pronikat do české dětské literatury, byly příběhy, kde se střetával svět reality a fantazie, který u nás zastupovala právě Iva Procházková se svými díly.

V těchto letech se také začaly opět tvořit romány pro dívky, které se staly velmi populárními. Na rozdíl od zahraniční literatury, kde převládá neobvyklá hrdinka v exotickém prostředí, u nás vítězí typ zcela obyčejné dívky a její problémy většinou s prázdninovou láskou. Nedílnou součástí české literatury nejen pro děti a mládež se stal svět tajemství mimo Zemi, mimo vlastní život, svět fikce a mytologie, kde asi

⁴ CHALOUPKA, Otakar. *O literatuře pro děti*. Plzeň: Československý spisovatel, 1989

nejznámější se stala hra Dračí doupě, kde se čtenář stává součástí děje a sám rozhoduje o svém osudu. Už v devadesátých letech se začíná tvořit virtuální svět. Kde vládne svět racionality a rychlé komunikace, což je ještě posíleno rozšířením internetu. V současné době je právě tento svět a vše s ním spojené jednou z nejpoblárnějších činností, které se děti a především mládež ve svém volném čase věnují.⁵

⁵ URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999. ISBN 80-7198-379-9

3.2. Oblasti literatury pro děti

Zkoumání literatury pro děti se většinou řeší formou ontogeneze, tedy postupujeme od nejmladších čtenářů až po čtenáře pubescentní. Je tomu tak nejenom kvůli přehlednosti, ale také proto, že intencionalita tvorby pro děti předpokládá tuto návaznost.

Na počátku literatury tak stojí obvykle kratší veršované útvary určené pro děti v předškolním věku. S tím souvisí nejrůznější říkadla nebo texty k omalovánkám či knížkám. Respektuje se zde věk dítěte, smysl pro kreativitu, tvoření slov atd. Existuje i řada výzkumů, že právě v tomto věku jsou tyto veršované útvary pro dítě velice důležité, a že rozvíjí mentální složku dítěte a je důležité pro pozdější vývoj. V novodobé české poezii vznikají verše, které navazují na říkadla, a tak působí především na emocionální a citovou stránku dítěte. I přes to, že se této oblasti nevěnuje příliš mnoho autorů, ve srovnání se zahraničními zeměmi, kde často tato kategorie ani nebývá zmiňována, je česká poezie velmi zajímavou.

V próze je za jednu z nejdůležitějších považována pohádka. I když právě pohádka je z hlediska intencionality velmi složitá. Původně totiž nebyla pro děti vůbec určena. Často je také považováno za nutné, aby již u čtenáře byla rozvinuta představivost, a aby dokázal rozpoznat znaky pohádky a následné rozuzlení. Proto bývá pohádka začleňována až ke čtenářům mladšího školního věku. Pohádka se dá členit do mnoha kategorií například pohádka kouzelná, novelistická, zvířecí a mnoho dalších. Velmi významnou se stala u nás tzv. pohádka moderní, kdy na jejím počátku stál Jiří Mahen a dále se jí věnovali například Jiří Wolker, Karel Poláček nebo Karel Čapek. Objevovaly se v ní prvky sociální, náměty technické a civilizační a další. S moderní pohádkou se také pojí pohádky nonsensové či fantazijně kuriózních nebo se můžeme například u Bohumila Říhy setkat s propojením pohádky a prózy s přírodní tematikou a další nejrůznější formy. Můžeme tak říci, že pohádka je jednou z nejrozmanitější, a proto také pro autory jednou z nejvyhledávanější tvorby, které se mohou věnovat.

Naopak oblast pověstí a bajek je v české dětské literatuře zastoupena velice málo a převažuje volné převyprávění. Také vědecko-naučná literatura je zastoupena v malém počtu a spíše vznikají úvahy o tom, jak by tato oblast měla vypadat. Dalším téma, které pro nejmenší čtenáře vzniká je příběhová próza z jejich života. Zde se nejedná o žádné nové téma, spíše naopak. Objevuje se často již v minulosti a tvoří tak ustálenost a setrvačnost v dětské literatuře. Na straně druhé neustále vznikají nové podměty

a pohledy na dětský život, i proto je dětem blíže než pohádka, kterou jsem zmiňovala již výše. Dnešní hrdina dětské prózy je tedy dítětem aktivním. Mnozí autoři také obohacují příběhy pohádkovými prvky.

Příběhová próza není pouze určena pro malé děti, ale také pro čtenáře pubescentního věku. Ve třicátých a čtyřicátých letech byl v této kategorii rozlišován hlavní hrdina striktně podle pohlaví. Tvořily se tzv. chlapecké romány a dívčí romány. Nejznámější tvorbou v kategorii chlapeckých románů byly knihy od Jaroslava Foglara. Dívčí romány tvořily ve většině případů pokleslou literaturu, ze které se později utvořila i tzv. Červená knihovna. V šedesátých letech se situace výrazně vylepšila. Hlavní hrdina u chlapců začíná řešit situace sám, ze svého pohledu a ne pouze z pohledu autora. U dívek se objevuje osobnost hrdinky v reálných životních vztazích a díla jsou taktéž obohacována o aspekt prožitkový. V dalších letech chtěli autoři ukázat, že dětská literatura pro starší čtenáře může vést i k vlastním postojům a vlastnímu rozhodování.

Na základě věku čtenářů může být tato próza obohacována prózou pro dospělé, tedy včleňování knih, které původně dětem určené nebyly a i další oblasti dětské literatury se tomuto trendu obohacování nevyhnuly jako například science-fiction, cestopisná próza či próza s přírodní tematikou. Vztah mezi intencionální a neintencionální tematikou však u oblíbenosti knih nemusí být rozhodující a do značné míry právě naopak. Potvrzuje se to, že tradiční vymezení tvorby pro děti je pouze relativní.

Jednotlivé oblasti dětské literatury na sebe navazují ve čtenářské určenosti a postupně se zde rozvíjí životní záběr, což odpovídá věku dítěte a jeho předpokladům recepce literárního díla. Knihy pro nejmenší čtenáře podporují dětskou představivost a obohacují slovní zásobu. U větších dětí už tvorba více zdůrazňuje rozumové zvládnutí skutečnosti. Projevuje se zde osobnost dynamická a proměnlivá a v současnosti se již více používá i psychologie dítěte. Vždy tedy v literatuře budou respektovány určité oblasti, jako jsou veršované útvary, poezie nebo pohádka, ale u starších čtenářů se již bere v potaz jejich vzájemné prolínání či prostupování a u pubescentních čtenářů se často již rozdíl mezi tvorbou pro ně a pro dospělé zcela stírá.⁶

⁶ CHALOUPEK, Otakar. *O literatuře pro děti*. Plzeň: Československý spisovatel, 1989

3.3. Psychologie a čtenářství

Psychologie a čtenářství se navzájem velice ovlivňují. Objevuje se zde základní myšlenka, a to střetnutí dvou záměrností. Záměrnost čtenáře, který k četbě přistupuje s jistými očekáváním a dispozicemi, a záměrnost uměleckého díla, které chce na čtenáře působit. V dnešní literatuře je neodmyslitelné i to, že se při psaní děl počítá s psychologií čtenáře, zvláště pak dítěte a jeho psychického vývoje. Z toho vyplývá, že periodizace dětského čtenářství se převážně překrývá s periodizací psychologickou.

V některých statích se můžeme zabývat dětskou literaturou čistě psychologicky. Děje se tak v rámci celkového zkoumání osobnosti. Dochází tak ke klasifikaci vývoje schopností, potřeb a hodnotových orientací dítěte, motivací a dále zde probíhají i socializační procesy, tedy začleňování dítěte do společnosti.

Mnozí odborníci, kteří se zabývají literaturou pro děti, zatím tento přístup k dětskému čtenáři nedoceňují a nejsou dostatečně informováni o psychologické problematice. Naopak mnoho autorů se psychologií čtenářství zabývá a pokládá ji za určitý jednotící metodologický aspekt. U nás to byl například V. Smetáček, který zdůrazňoval obecný zřetel zkoumání realizace literárního díla v čtenáři, dále M. Nakonečný, který podtrhoval funkční zkoumání četby a její podnětný vztah k vnímateli nebo F. Hylík, který kladl do popředí zákonitosti výchovy čtenáře. V zahraničí se této problematice věnoval například L. S. Vygotskij, který se zabývá systémem znaků uložených v uměleckém díle a především jazykem nebo R. Bamberger, který se zabýval především psychickou připraveností dětského čtenáře.⁷

3.3.1. Předčtenářský věk dítěte

Raný věk dítěte je z hlediska dalšího vývoje velmi důležitým obdobím. Již od prvních týdnů života je považován za senzitivní období v ontogenezi, který utváří následující vývoj, dlouhodobé dispozice a určité nasměrování dětské osobnosti. Proto budeme-li se věnovat počátkům dětského čtenářství, budeme hovořit již o fázi, kdy ještě samo dítě aktivně nečte, ale kdy se poprvé setkává s literaturou prostřednictvím sluchových nebo vizuálních podnětů. S důležitostí těchto prvotních estetických

⁷ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982. ISBN 13-824-82

podnětů přišel již Platón, který tvrdil, že každá výchova dítěte má vycházet z estetického působení.

Dalším dokladem estetického působení na nejmenší děti byla tradice v lidové kultuře. Již ve folklóru se objevila komplexnost, která spojovala zvuk, slovo a pohyb. Prvním útvarem, který vznikl a propojil v sobě tyto tři složky, byla ukolébavka. Ta spojila text, který je dětem zpíván a doprovázen rytmickými pohyby. Vytváří se tak funkce nejenom estetická, ale především i emotivní, kdy se vytváří citové pouto s matkou. Na stejném principu působily i další slovesné útvary jako jsou rozpočítadla, počítadla nebo lidové písně. Všechny tyto útvary jsou spojeny s určitou událostí, tancem nebo dětskou hrou. I pohádka je spojena s určitou hodinou nebo činností u které se vypráví.

Vývoj dítěte začíná na začátku v ryze senzomotorických reakcích, avšak rychle se obrací i k reakcím sociálním. Postupně se začíná vyvíjet citový vztah dítěte jak k blízkým osobám, tak k prostředí. Roste citový vztah k rodičům, potřeba citového bezpečí, rodičovské lásky a citové odezvy. V období prvního dětství, tj. do tří let, se tedy aktivně rozvíjejí psychické činnosti, postupně si dítě začíná uvědomovat své vlastní já, vytváří si dominantní emoční vazby a zpřesňuje své senzomotorické činnosti. Další důležitou roli hraje v tomto věkovém období rozvoj řečových činností dítěte a také jeho intelektuální schopnosti se zlepšují.

Od tří let dítě navštěvuje mateřskou školu, a to se stává výrazným předělem v jeho životě. Více si uvědomuje své vlastní já, probíhá zde interakce s ostatními lidmi, dochází k ucelenějším myšlenkovým procesům, rozvojem představ a fantazie a tak dále. Začíná se projevat značná tendence v boji o autonomii, o určité projevení své vlastní vůle, která má značný význam pro další vývoj. Z hlediska sociologie dítěte je právě tato etapa velice závažnou pro další včleňování dítěte jak do společenských vztahů, tak pro jeho vlastní chování a utváření osobnosti. S tím souvisí i to, jak se daný jedinec bude nadále vnímat. Může dojít ke dvěma zásadním jevům, které ovlivní dítě do budoucna, a to buď sebenadhodnocování, anebo naopak sebedhodnocování, proto je velice důležité, aby se dítěti dostávalo vyrovnaného uspokojení v prosazování se ve společnosti. Dítě potřebuje pocítit jak porážky, tak výhry, aby dokázalo přiměřeně formovat svoji osobnost. A to nejen v reálné skutečnosti, ale také ve světě fantazie či hry.

Jako důležitý se ukazuje u předškolního věku aktivační moment dětského jednání. S tím je spojeno především zapamatování si a následný projev, ať už předem

naučené říkanky či básničky nebo i například převyprávění běžné situace ze života nebo pohádky, kterou dítě slyšelo už dříve. Verbální projev je často chápán pouze jako ověření si, zda dítě porozumělo našim výrokům, ale daleko důležitějším se verbální projev stává právě v situaci, kdy samo dítě může projevit svoje požadavky, a kdy prohlubuje své poznávací a myšlenkové procesy. Proto je zásadní, abychom dítě v této situaci podporovali a respektovali.

Za další důležitý aspekt dětského čtenářství lze považovat také to, jak je dítě schopno vnímat literaturu. Zpočátku dítě vnímá tzv. synkrety, které lze specifikovat jako smyslové dojmy na základě náhodných, nepodstatných znaků. Vyznačují se “nespojitou spojitostí”, kdy je rozhodující to, co dítě považuje za výrazné, tedy pohyb, barva atd. Později dítě postupně přechází od synkretů ke komplexům, kdy už dochází k významové přesnosti, adekvátnímu vjemu a poznání.

V raném věku dítěte také nesmíme opominout kresbu, ve které se nápadně objevuje dětský synkretismus. Dítě zde může naplno projevit své představy a fantazii, která jsou pro toto období typické. I proto se mnoho výzkumů orientovalo na snahu zjistit rozvoj dítěte právě prostřednictvím jeho výtvarného projevu.

Pro literaturu je ovšem důležité především to, jak si dítě osvojuje slovesné podněty, jež mu jsou adresovány jako podněty umělecké. Pro předškolní věk je typické, jak snadno děti uvěří tomu, co je jim předkládáno v pohádkách, bajkách a tak dále. Dítě je nakloněno tomu, co je mu vyprávěno a nerozlišuje mezi světem uměleckým a světem reálným. Často přijímá pohádku jako skutečnost, do níž může vstupovat a přenáší se tak do světa fantazie. Čtenář v tomto období snadno přijímá ožívování věcí nebo personifikování zvířat a nepřijde mu na tom nic zvláštního, právě naopak to bere za zcela přirozené.

Jedním ze základních předpokladů již v etapě prvního dětství je rozvoj řeči, který je neodmyslitelně spjat s matkou. Dále je ale také významný aspekt meziosobního styku, tedy intepersonální řečové komunikace. Rozvoj řeči může být také podpořen uměleckými podněty, které značně pomáhají obohacovat slovní zásobu. Je ovšem podstatné, aby umělecká slovesnost, ať už kniha, rádio či televize, nenahrazovala komunikaci dítěte s dospělým, která je pro rozvoj řeči klíčovou.

U dítěte raného věku nesmíme opomenout otázku hry, která je nedílnou součástí dětského světa. Právě v souvislosti s uměleckým dílem se ukazuje hra jako velmi zásadní a v mnoha aspektech podobná ve vnímání, jako tomu bylo u literárního díla. Jde o proces identifikace s určitou postavou, o zapojení představivosti, fantazie a citové

reakce. Zásadní je zde tvořivý aspekt dětské hry, který Leont'jev shrnuje do výroku "já sám". Právě tyto tvořivé momenty mohou přecházet do aktivit spojených s literaturou.

Nedílnou součástí vývoje dítěte je nástup do mateřské školy, který se projevuje i v literární oblasti. Mateřská škola rozvíjí jak výchovu literaturou, tak výchovu k literatuře. Literatura se obohacuje nejrůznějšími hrami, recitacemi, dramatizací, vypravováním nebo je zachycena výtvarným projevem. Pomocí těchto nejrůznějších aktivit se ukotvuje zájem dítěte o literaturu, což je významné pro dlouhodobé působení na kulturnost dítěte. Nedílnou součástí se v mateřské škole stává kolektivní charakter činností, kdy se dítě učí vztahu k ostatním dětem.

3.3.2. Prepubescence

Se začátkem prepubesce se pojí tři základní mezníky a to: biologický, psychologický a sociální. Biologický charakter je spojen s vývojem fyziologickým, tedy změnami ve stavbě těla, vývojem mozkové hmoty, hormonálním vývojem a tak dále. Psychologický mezník je dán tím, že psychické aspekty jsou již u dítěte vyvinuty, ale až v tomto období jsou uplatňovány v praxi. A pro sociální aspekt je charakteristický vstup do školy a s tím spojené mezilidské vztahy.

To co bylo typické pro předškolní věk, tedy fantazie, emocionalita, obraznost a jiné postupně ustupuje do pozadí a naopak se začíná rozvíjet kognitivita, pojmové myšlení a konkrétnější zvládnání světa. Taktéž je změna v rozvoji řeči u žáků mladšího školního věku. Mění se především kvalitativní zaměření. Dítě se začíná učit formu psaného jazyka a také vyjadřovat se spisovně. Rozvíjí se vyjadřovací schopnosti a logické uvažování. Dále se rozvíjí pozornost, která je úzce spjata s vývojem paměti. V chování dítěte je silně zastoupen expresivní prvek, kdy má dítě sklon dávat svým chováním najevo.⁸

Teprve v této fázi začíná dítě logicky uvažovat. Taktéž přichází emoční zralost, tedy přiměřená kontrola citů a impulzů a s tím také souvisí zralost úkolová. Děti se věnují cílevědomější činnosti a samy už se o práci hlásí. Jsou schopny dodělat zadanou práci, i když jim přijde nezajímavá. I nadále zůstává v životě dětí důležitá hra, i když už není tak podstatnou, jako tomu bylo v předškolním věku. Ve školním prostředí se dítě učí spolupracovat v kolektivu ostatních dětí. Nedílnou součástí se také stává citová

⁸ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982. ISBN 13-824-82

a motivační zralost. Dítě se postupně učí být samostatné a nebýt už tolik závislé na rodině a okolí, a zároveň musí přijmout novou roli žáka a podřídit se tak nové autoritě. Vše výše vyjmenované spadá do tzv. školní zralosti.

S vývojem v mladším školním věku souvisí i vývoj pohybových a ostatních schopností a je do značné míry ovlivněn tělesným růstem. Významně se vyvíjí hrubá a jemná motorika a zlepšuje se koordinace celého těla. Také se vyvíjí smyslové vnímání, s kterým souvisí, že dítě je pozornější, vytrvalejší a pečlivější. Výrazně se dětem v tomto věku zlepšuje paměť, kterou umějí daleko lépe využít a s tím spojený i růst slovní zásoby. Myšlení přechází od názorného do stadia konkrétních operací. Také vývoj emočního porozumění zřetelně pokročil. Děti si začínají osvojovat sociální role, tedy osvojování určitých vzorců chování a zvláště důležité je pro budoucnost upevnění sexuálních rolí.⁹

Přestože se již dítě naučí v tomto období číst a přejde tak od posluchačství a diváctví k aktivnímu zvládnání čtení, neznamená to, že by přestalo věnovat pozornost tomuto typu přijímání slovesných podnětů. Zabývat se ovšem budeme rozvojem vlastního čtenářství. Nejdůležitějším pro dětského čtenáře se stává nalézání zážitkovosti, která později tvoří výchozí bod.

U dětského čtenáře v prepubescenci se uplatňují především první dvě fáze estetického prožitku. V první fázi se objevuje estetické vzrušení spojené s dynamickou nenasyceností, které představuje přechod od smyslového vnímání k vlastnímu estetickému prožívání a ve fázi druhé si čtenář vytvoří vlastní estetický objekt a obohacuje tak dílo o své vlastní představy a emoce. Také je typické, že čtenář v tomto věku zcela důvěřuje autorovi. Věří tedy, že vše v díle je tak, jak má být. Estetická funkce děl spočívá v tom, že sjednocuje funkce jiné v evokativní, působivý a přesvědčivý literární obraz. S tím souvisí tedy fakt, že dětský čtenář je snadno ovlivnitelný a jelikož sám v tomto věku ještě nezvládá rozlišit co je dobré, a co nikoliv, je zde důležitá autorova zodpovědnost vůči čtenáři.

Prepubescentní čtenářství je pokládáno za typicky dětské, se všemi výše zmiňovanými rysy a právě proto, že lze dětského čtenáře tak snadno nadchnout a zaujmout literárním dílem, měli bychom děti k literatuře nejvíce směřovat právě v tomto věku. Literatura má totiž dětskému čtenáři co nabídnout a především má

⁹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1284-9

možnost vytvořit si u něj dobré zázemí pro budoucí čtení a nebýt tak pouze etapou přechodnou.¹⁰

3.3.3. Období dospívání

V základním smyslu lze období dospívání vymezit jako životní úsek, který je na jedné straně ohraničený prvními známkami pohlavního zrání a zrychlení růstu a na straně druhé dovršením plné pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu. U jedinců probíhají nápadné psychické změny, pudové tendence a hledání způsobu, jak je uspokojovat, celkovou emoční labilitou a zároveň nástupem vyspělého způsobu myšlení. Také se neustále urychluje začátek duševního i tělesného dospívání a můžeme zde rozlišovat dva směry. V prvním se zkracuje doba dětství, ve druhém se oddaluje nástup plné dospělosti. Dospívající se tak liší jak od dětí, tak od dospělých, a to především svým vyjadřováním, oblékáním a úpravou.

Toto období je často označováno jako období emoční lability, která je podmíněna právě změnami v organismu jedince, které se projevují častými a nápadnými změnami nálad, impulzivitou v chování, nestálostí a tak dále. Výrazně se vyvíjí motorika a jedinci získávají značnou sílu, hbitost, smysl pro rovnováhu a jiné. Pokračuje významný vývoj vnímání, zejména vizuálního, který souvisí s abstraktnějším myšlením. Přestože v tomto období už to není úplně nápadné i nyní roste slovní zásoba a zejména složitost větných uspořádání či celková výrazová schopnost. V tomto věku se také u jedinců prohlubuje zájem o některou vybranou činnost. Radikálně se mění celkový způsob myšlení a vyvíjí se nový systém tzv. formálních operací.

Přichází období, kdy se jedinec chce vymanit ze závislosti na rodičích a naopak navazuje významnější vztahy s vrstevníky obojího pohlaví. S osamostatňováním se váže i budoucnost jedince a především volba povolání.¹¹

K utváření osobnosti dochází také pomocí aktivit, které si jedinec volí, jak dokáže využít svůj volný čas a s tím jsou spojené předpoklady jeho dalšího životního směřování, vývoje a osobnostního rozvoje.

A právě čtenářství vstupuje do vztahů s jinými činnostmi jako jedna z možností seberealizace. Podle výzkumu B. Retterové a J. Čápa je patrné, že ke kulturním

¹⁰ CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982. ISBN 13-824-82

¹¹ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1284-9

činností, a tedy i četbě spíše směřují jedinci, kteří jsou osobností introvertní. Je patrné, že tyto rysy hrají značnou roli ve výběru činností, kterým se daný jedinec bude věnovat. Není to ale dáno striktně, vztah k četbě může taktéž ovlivňovat sociální povaha a výchova jedince. Ve výzkumu se ukázala četba jako jedna z častých, ba dokonce nejčastějších činností, s výjimkou chlapců-učňů. V současnosti sice četba ustupuje do pozadí neustále se zdokonalujícím médiím, které se u dětí v jakémkoliv věku vyšplhaly na přední příčky, přesto četba z aktivit dětí nevymizela. Tomu aby četba ze života dětí nezmizela úplně, se snaží napomocť i literární výchova ve školách.

Četba má v pubescenci určitý charakteristický průběh. Zhruba od deseti let začíná kvantita četby stoupat, pokračuje ve stále zvyšující se tendenci do třináctého roku, kde dosahuje svého maxima, a poté se povětšinou ustálí, anebo začíná pozvolna klesat. V pubescenci pak nastává u chlapců většinou radikální pokles, u děvčat to není tak markantní. U chlapců i děvčat je volba témat obdobná, jedná se o dobrodružnou prózu, kdy ale chlapci volí četbu s chlapeckým hrdinou, kdežto dívky dávají přednost dívčí hrdince a orientují se především na dívčí romány.

Literatura pro čtenáře v tomto věku představuje jisté modely chování a jednání, umožňuje čtenáři hledat v četbě řešení svých problémů. Nabízí se mu zde únik ze svého světa a proniknutí do světa fiktivního. Proto výběr četby směřuje k literatuře napínavé, výrazně epického typu, s bohatou akčností a s výraznými hlavními hrdiny. Do četby pubescentních čtenářů ovšem mohou zasahovat i prvky mimoestetické, kdy si čtenář projektuje svou touhu po dospělosti.¹²

3.3.4. Dospělost

Zde se již nenachází tak výrazné mezníky jako ve vývoji v dětství či dospívání. I přesto se chování v průběhu života značně mění, a proto je i dospělosti rozdělena do několika etap a to časná dospělost, střední dospělost, pozdní dospělost a stáří.

Časná dospělost je především brána jako osobní zralost. Přichází po dokončení dospívání. Jedinec už zde přijímá plnou osobní a občanskou odpovědnost, začíná být ekonomicky samostatný, žije většinou ve vztahu s životním partnerem a přijal očekávané výchovné úkoly vůči svým potomkům. U každého jedince se tato tendence může projevat jinak.

¹² CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982. ISBN 13-824-82

Mezi dvacátým pátým a třicátým rokem nastupuje u lidí střední dospělost, kdy se už plně ujímají odpovědnosti za řízení vlastního života, nastává budování kariéry a přichází péče o své děti, i když v současnosti plození a výchova dětí přichází až později. Toto období bývá často označováno jako období konsolidací, kdy si daný jedinec vytrvale jde za svými cíli. S touto etapou je neodmyslitelně spjata rodina a rodičovství a s tím i spojené vytržení z dosavadní role. S rodičovstvím přichází do životní etapy uspokojení jedné ze základní životní potřeby.

Pozdní dospělost je obdobím s určitými specifickými charakteristikami. Mnoho odborníků má na tuto etapu jiné názory. Jung označil tuto životní fázi za krizi středního věku, kdežto naopak Brim mluví o této fázi jako o “zlatém období”. Avšak za asi nejlepší charakteristiku této etapy je považováno označení jako období bilancování. Zda to čeho člověk doposud dosáhl, odpovídá očekávání, či nikoliv.

Poslední etapou života je stáří. Zpravidla se tak rozumí souhrn změn ve struktuře a funkcích organismu, které ovlivňují jeho zranitelnost, pokles schopností a výkonnosti jedince a které končí následně smrtí. Je snížena odolnost vůči infekcím, zvyšuje se sklon k nádorovým onemocněním a zpomaluje se hojení ran.¹³

Co se týče čtenářství, v dospělosti se neobjevují již žádné specifické knihy nebo žánry, které by si jedinec vybíral. Vše již závisí na autonomii čtenáře a na jeho vlastních zájmech, podle kterých si knihy vybírá. Jediné co do značné míry může jedince ovlivňovat je to, jak se u něj čtenářství vyvíjelo v dětství a zda má dobré čtenářské základy.

¹³ LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1284-9

4. Tvorba Ivy Procházkové

4.1. Pět minut před večeří¹⁴

Příběh této knihy nám ukazuje typickou zvědavost malých dětí. Hlavní hrdinka Babeta si přeje, aby jí tatínek před večeří vyprávěl pohádku, ale jelikož nedostane odpověď, kterou by si přála, chce slyšet svůj příběh toho, jak se maminka s tatínkem potkali, a jak přišla na tento svět.

“Já neznám žádnou pohádku,” brání se tatínek.

“Tak si nějakou vymysli.”

“Neumím si vymýšlet.”

“Tak povídej o sobě!” navrhone Babeta a vyšplhá tatínkovi na klín. “O sobě a o mamince a o mně! A jak to s námi bylo!”¹⁵

Knihy je psána stylem, který u malých čtenářů podporuje jejich fantazii a představivost, která je podtrhnuta kresbami, které nechybí na žádné ze stránek knihy. Příběh začíná v minulosti, kdy ještě Babeta nebyla na světě. Poté je ale vypravován chronologicky. Hned v úvodu autorka navozuje atmosféru zimního večera tak, jak si ho dokáže vyfantazírovat právě malé dítě.

V zimě jsou dny krátké jako svezení na kolotoči.

Jakmile slunce sklouzne za protější střechu, vpluje do pokoje večer. Velká modrá ryba s vypoulenýma očima. Na koho se podívá, toho přepadne únava. Teď pohlédla na tatínka a tatínek třikrát zívá.¹⁶

Tak začíná samotné vyprávění. Jak už to ale u malých dětí bývá, ihned nastává přerušování, díky nedočkavosti, snaze doplňovat věci, které už dítě z předešlého vypravování zná, a tak typickému skákání do řeči. To se ukazuje nejenom na začátku, ale i v průběhu tatínkova vypravování.

“Ale pokaždé, když nad dveřmi zacinkal zvoneček a listonoš vstoupí, holička se otočila a tázavě na něho pohlédla. Byla mladá a moc hezká.”

“Protože to byla maminka,” doplní Babeta.

“Vidiš, už zase mě přerušuješ!” zvolá tatínek.

¹⁴ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Pět minut před večeří*. Praha: Albatros, 1996. ISBN 80-00-00436-4

¹⁵ Tamtéž s. 4

¹⁶ Tamtéž s. 3

“Já tě nepřerušuju,” brání se Babeta. “Já ti chci jenom poradit, abys tomu listonošovi říkal tatínek a té hezké holičce maminka, protože je to jednodušší a hlavně dost důležité!”

...

A čím víc si ten dopis dával na čas, tím byla maminka netrpělivější a smutnější...”

“A tlusčí,” dodává Babeta.

“Budeš mlčet, nebo chceš vyprávět sama?” rozčiluje se tatínek.

“Budu mlčet,” ujišťuje Babeta. “Já mám jenom strach, abys nezapomněl, že maminka měla tehdy takové břicho, protože...”¹⁷

V průběhu vyprávění se ukazuje to, co je pro knihy Ivy Procházkové tak specifické. Tedy to, že už pro nejmenší čtenáře volí ve svých příbězích značně závažná témata. A ani v této knize tomu není jinak. Z příběhu totiž plyne to, že Babetin tatínek ve skutečnosti není je skutečný otec. Tato skutečnost ovšem Babetu nijak nevyvádí z míry. Je zde patrné, že o všem ví, což navádí čtenáře, kteří mají podobný osud, aby se s touto situací i oni vypořádali.

“-Budete mít děťátko, řekl vesele. -Děti jsou přece radost!

-Děti jsou radost, dala mu za pravdu maminka.

-Ale moje dítě nebude mít tatínka. Protože tatínek odjel do Brazílie a tady mi zrovna píše, že už se nevrátí!

-Copak je na světě jenom jeden tatínek? podivil se ten starý pán a oholil si druhou půlku brady, protože viděl, že maminka se ten den už k žádné práci nepostaví.”¹⁸

Zvědavost malé Babety je zde ukázána především použitím tázacích otázek. Ty plynule přesměrovávají tatínka k jejich zodpovězení. Až po rázném zakročení se může tatínek opět věnovat svému vyprávění.

“To už jste přece měli mě! To už jsme byli tři!” vyhrkne Babeta. “Byla jsem hezká?”

“Moc hezká,” přisvědčí tatínek.

“Velká?”

“Hrozně velká. Skoro jako pes pana Matlacha.”

“Jaké jsem měla vlasy?”

“Žádné.”

“Jakto?” diví se Babeta. “Maminka mi je oholila?”

¹⁷ Tamtéž s. 8

¹⁸ Tamtéž s. 12, 13

“Narodila ses s hlavou jako koleno.”

“Ale...”

“Ticho,” zarazí ji tatínek. “Nech mě povídat dál, nebo to do večere nestihnem!”¹⁹

Přestože se již v příběhu objevilo jedno z tabuizovaných témat dnešní společnosti. Tedy zásadní problém toho, že mnohé děti nejsou vychovávány svými biologickými rodiči. Autorka zde před děti staví další neméně důležitý zádrhel, a to v podobě hendikepu malé Babety.

Maminka se dívala a paní doktorka se dívala a sestřička z ní taky nemohla spustit oči, jen Babeta se nedívala. Babeta malou papírovou holubičku neviděla.

Paní doktorka napsala nesrozumitelný doktorský lísteček a poslala maminku s lístečkem a s Babetou do nemocnice na důkladné oční vyšetření. Ukázalo se, že Babeta nic, docela nic nevidí.²⁰

A právě díky tomuto hendikepu, díky tomu, že malá Babeta nevidí, se může naplno projevit pohled na svět očima nevidomých. Autorka se zde snaží zachytit realitu toho, že i slepí lidé mohou vnímat svět a mnohdy daleko lépe a bezstarostněji než zdravý člověk.

“Viděla po svém. Dokonce jinak než ostatní lidé. Když se jí například na klíně uvelebila pekařova kočka Fanda a začala příst nebo olizovala Babetě ruku, věděla Babeta přesně, jak Fanda vypadá.

Zrovna tak dobře viděla maminku, která se každý večer skláněla nad její postelí, aby jí dala pusku. Byla krásná. Voněla holičským krémem...”²¹

Ale nešlo jen o vosu, draky v dopisních schránkách nebo pekařovu kočku: Babeta viděla zkrátka všechno.

Naplno se tak může projevit dětská fantazie, která se projevila i u Babety a která je v knize doplněna názornými kresbami.

-Bude bouřka, ženou se mraky, prohlásila třeba maminka. -To jsou ale obři! Ještě ani nedořekla a Babeta už je zahlédla. Tlusté, zlověstné obry, prohánějící se povětrím. Řvali na sebe, bušili do sebe pěstmi a dupali, až se všechno třáslo.²²

I přesto, že se v příběhu objevují takto závažná témata, končí nakonec tak jako většina knih od Ivy Procházkové, i tato kniha dobře. Babeta jde do nemocnice na

¹⁹ Tamtéž s. 21, 22

²⁰ Tamtéž s. 24, 25

²¹ Tamtéž s. 26, 27

²² Tamtéž s. 28

operaci očí a poprvé v životě, tak může pohlédnout na věci, které doposud viděla jen ve své mysli.

-Mami, zašeptala Babeta překvapeně, - ty ses ale změnila!

*Změnila se nejen maminka, změnil se celý Babetin svět. Měl jiné barvy, jiné tvary, jinou velikost.*²³

To vše je ještě dokresleno neukončenými výpověďmi, a tak dětského čtenáře autorka napíná a ukazuje, co všechno Babeta již vidí zcela jinak, než tomu bylo doposud.

Obři na nebi nebyli zdaleka tak tlustí a zlověstní jako dřív...

kapky vysvlékly košilky...

draci se odstěhovali z dopisních schránek...

vosy – ta velká, nebezpečná zvířata – měli překrásná pruhovaná trička a nebyly větší než Babetin nehet...

*a něžná, vrnící kočka Fanda ukázala Babetě hned první den, co dokáže.*²⁴

A stejně tak, jak vyprávění začalo, čekáním na to, než maminka připraví večeři, tak i celé vyprávění končí a Babeta si již poněkolkáté mohla vyslechnout, jak se seznámili její rodiče a jak přišla na tento svět.

“Podle vůně, která se sem plíží, a podle cinkání příborů se mi zdá, že maminčiných pět minut je u konce! A to znamená, že...”

*“Večeře je hotová!” zavolá maminka z kuchyně. “Kdo má hlad, může jít ke stolu!”*²⁵

²³ Tamtéž s. 43

²⁴ Tamtéž s. 44

²⁵ Tamtéž s. 46

4.2. Kryštofe, neblbni a slez dolů!²⁶

Celé vyprávění tohoto příběhu probíhá na vysoké skále nedaleko malé vesničky, na které se nachází hlavní hrdina. Kniha je vyprávěna ich-formou z perspektivy Kryštofa, kterému se odehrává v hlavě jak utéct od všech lidí v okolí, kvůli své hádce s nejlepším kamarádem. V knize se objevují taktéž obrázky, tentokrát zcela netypicky pouze černobílé, které se vždy pojí s danou situací, která v příběhu nastane. Do toho se ale postupně prolínají i ostatní myšlenky spojené s různými událostmi nebo lidmi z vesnice.

Místní drbna číslo jedna. Má to dokonce na vratech stodoly. Někdo jí tam napsal: Dr. Bna. Ať už to byl, kdo chtěl, napsal to v dinosaurí velikosti. Zářivou, nesmazatelnou bílou barvou. Zažrala se do vrat tak hluboko, že ji Burianka ani po roce nedostala pryč. Je pěkně vidět i z hlavní silnice. "Pořád rovně a za Dr. Bnou doprava," zvykli jsme si říkat, když k nám jede někdo, kdo se tu nevyzná.²⁷

Kniha je napsaná tak, aby se přiblížila mluvě dětí. Často je zde ukázána drzost, s kterou hlavní hrdina odpovídá.

"Co tam nahoře děláš?"

"Sedím," odpovím.

"Proč, prosím tě?"

"Chci vysedět kuřata!" houknu dolů.²⁸

A nejenom drzost se v příběhu objevuje často, ale také další špatná vlastnost, kterou je paličatost a umíněnost. Z čehož vzniknou hádky s dospělými, které jsou zde často zvýrazněny krátkými nebo rozkazovacími větami.

"Slez. Už bude večer."

"Nechce se mi."

"Alešova maminka už se na tebe nezlobí."

"Alešova maminka mi může...!"

"Jestli do hodiny neslezeš, zavolám hasiče! Potmě tě dolů šplhat nenechám!"

"Nebudu šplhat potmě," řeknu. "Nebudu šplhat vůbec. Zůstanu na skále."²⁹

Hádky, ale neprobíhají pouze díky drzosti na dospělé. Ústředním motivem celé knihy a to, proč vlastně vylezl Kryštof na skálu, je způsobeno hádkou zcela jinou.

²⁶ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kryštofe, neblbni a slez dolů*. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01326-6

²⁷ Tamtéž s. 8, 9

²⁸ Tamtéž s. 5, 6

²⁹ Tamtéž s. 17

Hádkou mezi nejlepšími kamarády. Hádky začala kvůli křečkovi, který patřil Alešovi a kterého měl Kryštof na vyzvání učitele odnést pryč z hodiny. I tato hádka se neobejde bez výrazových prostředků, které ještě více dotvářejí tuto napjatou situaci.

“Slyšíš, Aleši? Kdyby to řek tobě, šel bys taky!”

“To teda nešel!” zakřičel zpátky.

“Nekecej, šel bys!”

“Já nejsem šprt jako někdo!”

“Chceš říct, že já jsem šprt?”

“Proč bys za učitelem jinak dolezal!”

“Nedoležám! Jenom jsem udělal, co mi řek, to je toho!”

“Jak to myslíš, to je toho? Je to můj křeček!”³⁰

Takovýchto hádek se bezesporu mezi kamarády odehrálo mnoho. Do této se však promítla jedna zásadní situace, kterou Kryštof nedokázal skousnout. A zde se opět ukazuje zásadní téma pro knihy od této autorky, a to neúplnost rodiny. Kryštofa s maminkou opustil otec a Kryštof reaguje na jakékoliv situace ohledně otce velice emočně.

“Závidíš!”

“Můžu mít křečků, kolik chci!”

“Jenomže já ho dostal od táty!”

“Co má být? Můj táta mi taky něco přiveze, až se vrátí!”

“Tvůj táta se nevrátí!”

Už jsem nekřičel nic. Rozjel jsem se, jak nejvíc jsem mohl. A za mostem, tam, co je moře bláta od rozvodněného potoka, jsem do něho vši silou strčil. Málem jsem při tom sletěl taky.³¹

Přestože bere Kryštof situaci kolem otce velice vážně a je na svého tatínka naštvaný, vzpomíná i na hezké chvíle, které spolu zažili.

“Vzpomínáš v létě, jak jsme dělali tu túru na horách? Bolely mě snad tenkrát nohy?”

Táta se zamyslel.

“Nepamatuju si,” řekl po chvíli. “Myslím, že ne.”

“To víš, že bolely! Myslel jsem, že nedojdu! Ale schválně jsem ani necekl.”³²

³⁰ Tamtéž s. 22

³¹ Tamtéž s. 23

³² Tamtéž s. 32

Celá kniha je tedy založená na jedné hlavní motivu, tedy hádky dvou nejlepších kamarádů a následnému trucování Kryštofa na skále a dalších malých příběhů, které dotvářejí atmosféru knihy. Vždy když si hrdina na něco vzpomene evokuje mu to myšlenky na nejrůznější situace, které ve svém životě doposud zažil ať už jde o historiky s lidmi z vesnice, s otcem anebo právě ze svým nejlepším kamarádem. Nejčastěji se mu samozřejmě vybavují situace, kdy se jeden z nich urazil, ale vždy se nakonec dokázaly usmířit. A i k tomu směřuje konec této knihy, kdy Aleš přijíždí ke skále a rozhodne se za svým kamarádem vyšplhat. Dramatičnost této situace je dotvářena krátkými větami.

Opatrně se ohlédnu. Aleš už na kládách není. Vidím jenom jeho tašku v trávě. Skřípání zazní znovu. Pode mnou.

Dojde mi to: šplhá sem!

Stoupnu si. Pak si zase dřepnu. Je mi hustě. Nevím, co mám dělat. Do horního lesa z plošinky není úniku.³³

Po vyšplhání Aleše za Kryštofem ovšem začíná další hádkou. Kryštof si chce na někom vybit svůj vztek, který se v něm za celé odpoledne nahromadil.

“Víš, že mně křeček zdrhnul?” prohodí. “Zapomněl jsem mu zavřít klec.”

“Táta ti přinese jinýho,” ucedím mezi zuby. Už nevydržím mlčet. Musím se s ním pohádat. Ted’ hned. “Tvůj senzační táta!”

“Tak senzační zase není,” namítne zamračeně.

“Ale je!” hádám se. “Chodí s tebou na ryby!”

“To je toho, taky už jsem od něho slíznul pár pohlavků.”

“Lepí ti kolo, když píchneš!” křičím.

“V sobotu mi zakázal koukat na hokej.”³⁴

S touto poslední hádkou se Kryštofovi vybaví to, jak je s maminkou otec opustil. Zbaběle. V noci a potichu, tak aby nemusel nikomu vysvětlovat, proč je opouští a že už se nikdy nevrátí. A i když je Kryštof ještě malý naplno chápe situaci a to, že otec rodinu opustil nadobro a nechce, aby ho okolí přesvědčovalo o tom, že se někdy vrátí zpátky domů.

“To víš, že se vrátí.”

“To víš, že nevrátí,” odpovím. Nemá cenu, abych si lhal do kapsy. Nebo do čehokoliv. “Ale ty už o tom nikdy nemluv! Jestli to řekneš ještě jednou, vyválím tě v blátě tak, že se do smrti neumyješ! Šoupnou tě do rakve špinavýho! Jasný?”

³³ Tamtéž s. 46

³⁴ Tamtéž s. 52

Mlčí.

“Jasný?” zařvu.

“Jasný!” zařve v odpověď.³⁵

Po slibu, že už se o této situaci kolem Kryštofa a jeho otce již víc nebudou bavit, přichází usmíření obou přátel. Společně slézají ze skály dolů. A vymýšlejí další lumpárnu, kterou spolu napříště provedou. Opět jsou zde použity výrazové prostředky, které autorka s oblibou používá v celé knize, tedy krátké věty spolu s vykřičníky. Kdy krátké věty jsou navíc psané, každá na jednu řádku.

“Veverky jsou bezva,” souhlasí. “Ale mají blechy.”

“No právě! Viš, co uděláme?”

“Co?”

“Strčíme ji učiteli do kabátu!”

Slyším, jak se Aleš řehtá.

“Jasně!”

“Zablešíme mu ho!”

“Totálně!”

“Aby se při vyučování musel drbat!”

“Aby ho za špatný chování vyloučili ze školy!”³⁶

³⁵ Tamtéž s. 53

³⁶ Tamtéž s. 54

4.3. Červenec má oslí uši³⁷

Prázdninové dobrodružství s oslíkem, zní jako nesplněný sen mnoha z nás. Kdo by se netěšil na dva měsíce prázdnin plných zábavy a nejrůznějších skopičin spolu se svým kamarádem v podobě oslíka Ámose. Toto a ještě mnohem víc slibuje mladému čtenáři kniha od Ivy Procházkové. Příběh malého Dušana je psán chronologicky s občasnými vzpomínkami, které doplňují vyprávění. Ovšem jak už se u oslů často stává, nebývají zrovna poslušní, o čemž se hned na začátku knihy přesvědčí Dušan na vlastní kůži a nechybějí u toho dětské nadávky.

“Ámosi, ty jseš vůl!”

Osel zvedne hlavu, zběžně se na chlapce podívá a znovu se skloní k oškubanému trsu trávy.

“Hejbní kostrou!” Už tady trčíme hodinu!”

Dušan trhne provazem, který má omotaný kolem zápěstí, a udělá krok dopředu. V příští vteřině je na zemi. Zvíře do něho ještě několikrát strčí tvrdým čelem a vrátí se ke svému trsu.

“Pitomo pitomá! Bestie bestijácká!” zuří chlapec a oprašuje si štěrk z rozedřených dlaní.³⁸

Má ovšem oslíka rád, a proto ho nechce nechat u sousedů, kteří ho používali na práci. I přestože ví, že se maminka bude zlobit, oslíka vede domů. Je přece jeho. Dostal ho od svého dědy jako dědictví. To je jeden z prvních u dětí často tabuizovaných problémů, které se nám zde autorka opět snaží nenásilnou formou přiblížit. Objevuje se zde téma smrti. Několikrát v knize je zmíněno, že to už se tak u starších lidí stává a že je to zcela přirozené. Motiv smrti se ale v knize neobjevuje jen na začátku v podobě smrti dědečka, ale také později v příběhu.

“Já vím, že by ses chtěl vrátit k dědovi,” pokračuje tichým, konejšivým hlasem. “Ale nejde to. Děda... už není, chápeš? Umřel. A dal mi tě. Já se o tebe budu starat, neboj. Přece mě znáš!”

Trápení s tvrdohlavým oslíkem pokračuje. Nebyl by asi takový problém si Ámose doma nechat, kdyby byl ovšem vychovaný. Což oslík samozřejmě není. Nejen že nikoho neposlouchá a je tvrdohlavý, o čemž se Dušan i ostatní přesvědčí ještě několikrát v průběhu celé knihy, ale především je mlsný. A proto, když maminka vidí,

³⁷ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995. ISBN 80-00-00183-7

³⁸ Tamtéž s. 5

jakou udělal neplechu v jejím záhonu oblíbených květin, musí Ámos neprodleně pryč. A tak začíná snaha najít pro umíněného oslíka nový domov. Ještě předtím, ale dostane Dušan od své maminky pořádný výprask. Atmosféra celé situace je dokreslena přerývavou řečí a také interpunkčními znaménky, které autorka s oblibou používá v celém příběhu.

“Protože tady... tě mám jistýho! To je jediný místo, odkud mi neutečeš! Srdce... Já ti dám srdce!” kreslí mu po zadku a stehnech červené hieroglyfy. Vařečka lne k mokré kůži jako magnet, místnost je plná mlaskavých zvuků.

“Říkalas, že vařečkou už na mě nesáhneš!” připomíná Dušan kvílivě. Hlas mu drkotá zadržovaným pláčem a ponížením. “Posledně jsi to říkala! Že už jsem na vařečku velkej!”

“To se mi... jenom zdálo. Koukám, že to ještě pár let počká. Dokud se budeš chovat jako... malej... nerozumnej... smrad... budeš dostávat vařečkou!”³⁹

Při hledání nového domova pro Ámose zažívá Dušan spolu s ním mnohá dobrodružství. Asi největším zpestřením v životě na vesnici je, samozřejmě kromě Ámose, který se stal se svými lumpárnami atrakcí pro všechny obyvatele, setkání s dívkou, která není místní. Přijela totiž na vesnici za svými příbuznými. Mezi Dušanem a Johankou, tak jak tomu bývá u dětí opačného pohlaví, nastane hned na začátku značná nesnášenlivost a ti dva se nemohou vystát. Většina rozhovoru u nich probíhá na úrovni nesnášenlivosti, která je patrná také díky použití krátkých vět a zesměšňujících výrazů, které se tak snaží přiblížit k mluvě dětí.

“Jseš z Prahy, co?” zeptá se.

“Proč?”

“To se pozná.”

“Jo? A podle čeho, ty chytřej?”

“Pražská netýkavka.”

“Pch!” Utrousí Johanka. A okamžitě přejde do útoku. Třebaže se zrovna chtěla začít vyptávat na Ámose. “S burany se nebavím!”

“Pražandy jsou vopice,” odpoví chlapec. Zatváří se zkušeně. “Já už jich viděl!”

“Tak proč za mnou lezeš?”

“Nikdo za nikým neleze. Jdu domů. Můžu za to, že ses na mě přilepila?”⁴⁰

³⁹ Tamtéž s. 20

⁴⁰ Tamtéž s. 26

I přes počáteční nesnáze se z těch dvou stanou nerozluční kamarádi, a je to právě Johanka, která mu pomáhá hledat nové místo, kde by byl Ámos šťastný. Není to ovšem jen společný zájem o oslíka co ty dva spojuje dohromady. Aniž by o tom věděli, mají něco společného. Každému z nich chybí jeden z rodičů. Často využívané téma neúplnosti rodin se objevilo i v tomto prázdninovém příběhu. Johance maminka umřela, od Dušana jeho otec odešel, když byl malý.

“Prosím tě, ta si nic vysvětlit nenechá! Jak se dopálí, dělá hluchoněmou! Přitom dřív, když ještě táta... dřív byla jiná. Ted’ spouští kvůli všemu kravál. Rad bych viděl, jak by ses tvářila, kdyby tě tvoje máma takhle sekýrovala!”

“Já nemám mámu.”

Dušan se na Johanku překvapeně podívá.

“Utekla?” zeptá se.

“Jak to myslíš?”

“Odešla od vás?”

“Umřela. Jako tvůj děda.”⁴¹

Už se zdá, že pátrání po novém domově se vyřeší, když do vesnice přijede pouť. Dušan předpokládá, že tam oslíka prodá do dobrých rukou. Nic ale není tak, jak si zprvu naplánoval. A tak nakonec dojde k tomu i s oslíkem a Johankou utečou z domova. Johanka navrhuje, aby jeli za jejím otcem do Prahy, protože na toho je vždy spolehnutí. Ale po dlouhém putování uprostřed noci jsou všichni tři natolik unavení, že nakonec usínají na jedné zastávce, kterou cestou potkali. Probouzí je hlasité zvuky projíždějícího auta, které se nebojí stopnout a poprosit o pomoc. Dovídají se, že žena jede do nedaleké vesnice, kde se nachází cirkus, se kterým nejspíš kdysi dávno utekl Dušanův otec. A tak je rozhodnuto a jejich cesta směřuje do nedaleké vesnice, kde opravdu společně nacházejí i otce Dušana.

“Dušane,” šeptne. Skoro neslyšně. “Propána, jseš to ty?”

“Tati...”⁴²

Přestože jsou oba šťastní, že se vidí po tak dlouhé době, situaci překazí zpráva, že dědeček umřel. Otec se musí s celou situací vypořádat, a i když mu jeho syn chybí a viděl ho po tak dlouhé době, domů se s ním vrátit nechce. Snaží se to Dušanovi vysvětlit, ale spíše to vypadá, že se potřebuje ospravedlnit sám sobě.

⁴¹ Tamtéž s. 69

⁴² Tamtéž s. 137

“Žít ve Skovanicích jako spořádaný občan je nad moje síly. Za týden mě tam začne všechno svědět a už koukám, kudy bych zmizel. Nemůžu za to. Život na jedny štaci mi prostě nesvědčí! Propána, copak jsem penzista, abych věčně jenom spravoval plot a ryl se v hlíně?”

“Mohl bys přece...”

“Já vím, koupit si bicykl a jezdit do fabriky. Denně v tu samou hodinu po té samý cestě a k tomu samýmu ponku! To je přece k zešílení!”⁴³

Dušan ovšem celou situaci zvládne a dalo by se říct, že i lépe než otec. Když je totiž otec odváží domů, není ani schopný je dovést přímo do vesnice. Radši je s Johankou vysadí u nedalekého lesa. Oba se vracejí domů, kde je už všichni hledají. Vše tedy nakonec dobře dopadlo. Nejen, že se ztracené děti sami našly, a vše tak dobře dopadlo, ale také Ámos našel nový domov u cirkusu, s kterým jezdí Dušanův otec.

⁴³ Tamtéž s. 138

4.4. Karolína. Stručný životopis šestnáctileté⁴⁴

Jak už je patrné z nadpisu, kniha je napsána jako životopis. Je psána formou deníkového záznamu z pohledu dospívající dívky. Karolína to napsat si svůj životopis dostala jako úkol od své učitelky z konzervatoře, což ovšem čtenář zjistí až na samém konci knihy, a tak se musí zamyslet a vrátit se do své minulosti. Dále už vyprávění pokračuje chronologicky. Začíná stručnou poznámkou toho, co si dívka pamatuje z nejranějšího dětství, postupně se dostáváme přes jednotlivé roky až k nejdůležitějšímu milníku v životě Karolíny. K první lásce, k postupnému vnitřnímu dozrání, k talentovým zkouškám, které rozhodnou zda se stane baletkou. Autorka tak v této knize, i když je nazvaná Karolína, stručný životopis šestnáctileté, chce přiblížit dívkám v období dospívání v letech zhruba od třináctého do patnáctého roku a tomuto věkovému rozpětí se v knize věnuje nejvíce. Kniha není členěna do žádných kapitol. Jednotlivé úseky jsou odděleny třemi hvězdičkami, po kterých následuje další myšlenka a s ní spojené vyprávění.

Celý životní příběh Karolíny je ovlivněn nejenom dobou, ve které vyrůstá, ale především dobou ve které žila její rodina, protože komunistický režim výrazně poznamenal její nejbližší. Její rodině byla zabavena dědečkova tiskárna, babička nesměla dále tančit balet pro Národní divadlo a tatínek, kvůli svému otci a svému přesvědčení, nemohl studovat. Tíživost situace je ještě více podtržena tím, že dědeček se dostává do vězení, díky kterému následně umírá a v knize se tak hned ze začátku objevuje motiv smrti. S touto smrtí je zde i vykreslena doba, která zde za komunistického režimu panovala pro lidi, kteří se chtěli bránit.

Když dědeček ve vězení onemocněl, poslali ho nejdřív do vězeňské nemocnice a potom domů. Věděli, že už toho moc nenakřičí. Umřel za necelý měsíc, a i když v lékařské zprávě byla jako příčina smrti uvedena tuberkulóza, babička věděla, že dědeček umřel na mlčení. Kdyby ho nechali mluvit, nadávat a rozčilovat se nad poměry ve státě a v ukradené tiskárně, byl by tady, počítám ještě teď.⁴⁵

Karolínu však neovlivnil jen dědeček, její otec s maminkou a jejich výchova, ale velmi výrazně na ní působila i babička, která na ní měla velký vliv. I díky ní se rozhodla pro balet, kterému se chtěla věnovat a studovat ho na konzervatoři. Zda se tento sen

⁴⁴ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Karolína: Stručný životopis šestnáctileté*. Praha: Albatros, 1999. ISBN 80-00-00697-9

⁴⁵ Tamtéž s. 11

Karolíně vyplní, se čtenář dozví až na konci knihy, kdy pochopí i to, kdo je Madam, které jsou určeny časté poznámky v životním příběhu Karolíny.

*Teď mám pro vás úkol, Madam. Často zdůrazňujete, že představitost je základem všeho. Napněte ji!*⁴⁶

*Nemyslete si, že se vám hodlám zpovídat, Madam – ani omylem! Ale něco vám přece jen musím svěřit.*⁴⁷

*Nepochybuju o tom, že znáte hromadu příběhů, Madam.*⁴⁸

Co ovšem působí v tomto věku na Karolínu v tomto období dospívání nejvíce je první láska a s ní spojený Lev. Hoch o čtyři roky starší, do kterého se Karolína zamiluje. Jejich lásku však nečeká jednoduchý průběh. Už jejich seznámení bylo problematické. Díky Lvovi a svojí nerozvážnosti se Karolína dostává do nemocnice. Při pádu z kostela se jí stane velice vážný úraz, díky kterému se i její sen, stát se baletkou ztrácí v nedohlednu. Ale právě v nemocnici jí Lev navštíví a od té doby se mezi nimi začne tvořit silné pouto. I přes všechny nesnáze, ať už v nemocnici nebo ve škole, kde hlavní hrdinka musí splnit kvůli zameškané škole postupové zkoušky, se Karolíně daří všechny situace zdárně překonat. V knize jsou tak vykresleny všechny vnitřní boje a nesnáze, které se přibližují vnímání dospívajících dívek. I se Lvem a s první láskou se zde musí Karolína vypořádat. Snaha přiblížit situace s tím spojené autorka přibližuje i typickými frázemi například při loučení.

“Musím už jít,” řekla jsem.

“Nemusíš, ale chceš,” řekl Lev.

“Nechci, chci tady s tebou zůstat,” řekla jsem.

“Tak tady zůstaň,” řekl Lev.

“Nemůžu, musím už jít,” řekla jsem.

*Byli jsme tam nejmiň půl hodiny a ani jeden z nás se nezmohl na něco, co by mělo hlavu a patu.*⁴⁹

I tato láska, tak jako většina prvních lásek se ovšem neobejde bez komplikací. Rodičům Karolíny se nelíbí, že by měla jejich dcera chodit s o čtyři roky starším klukem, a proto tento vztah dceři zakazují. Karolínu odvezou do Prahy za babičkou. I to nezabrání tomu, aby ji Lev navštívil. Ovšem to co jí sdělí a to co poté následuje, zasáhne Karolínu nepřipravenou. Lvovi umřela maminka, a proto se nejspíše odstěhuje

⁴⁶ Tamtéž s. 13

⁴⁷ Tamtéž s. 47

⁴⁸ Tamtéž s. 110

⁴⁹ Tamtéž s. 52

za otcem do Kanady. Následuje hádka, která situaci jen zhorší. Lev Karolíně řekne, že pro něj nic neznamena, a že to co mezi nimi bylo, pro něj nic neznamenal. To je pro Karolínu šok, se kterým se rozhodne vyrovnat po svém a rozhodne se v noci spolikat prášky. Vše je zde detailně popsáno. To jak se Karolína cítí, jak vypadá, jak chce skoncovat se životem.

Vypadala jsem jako člen Addamsovy rodiny. Vlasy, mokré od slz, mi zplihle rámovaly bílý obličej, okraje očních víček jsem měla zanícené, pod očima velké fialové kruhy a místo noční košile mi z ramenou visely roztřepené cáry.⁵⁰

I proces toho, jak Karolína polyká prášky, je zde popsán velice podrobně. Po spolýkání prášků si dívka sedá na okenní parapet a přemýšlí o sobě, o svém životě, kamarádech a svojí první lásce Lvovi. Následně si uvědomí, že nic nestojí za to si život vzít.

Najednou jsem věděla, že těch třiapadesát tabletek ve spěchu spolýkaných v koupelně byla chyba. Že musím jít a dostat je ze sebe ven, protože nic, opravdu nic není tak zlé jako zítra se neprobudit. Všechno ostatní se dá ještě změnit. Všechno.⁵¹

Karolína situaci se sebevraždou ustojí a její příběh pokračuje. Teď už se nemůže soustředit na Lva. Musí se ho vzdát, vyrovnat se s tím, že se rozešli a jít si za svým snem. Protože to je to, co skutečně chce. Stát se baletkou. To je to, co teď dává jediný smysl jejímu životu. Lev ovšem její rozhodnutí zkomplikuje svojí návštěvou. Přišel se s Karolínou rozloučit. Nahrál jí kazetu se vzkazem, kde se Karolíně vyzpovídal ze svých pocitů a kde jí i vysvětlil, proč se s ní tenkrát pohádal. Karolína se opět zhroutil celý svět, když zjistila, že jí Lev stále miluje. Bezcílně tápe ulicemi, neví, s nikým nekomunikuje, ničí rady jí nepomáhají. Až svérázný rozhovor s babičkou konečně zabere. Emotivnost rozhovoru napovídají nejenom slova, ale především interpunkce použitá ve větách.

“Milánku, ten život, co vedeš, stojí za prd!” prohlásila babička se svou obvyklou neomaleností. “Vypadáš jako vyhřezlá žízala, sama sobě svazuješ nohy, a jestli se honem rychle nevzpamatuješ, tak skončíš v Bohnicích!”

Babiččina přímočarost mě jako vždycky vyburcovala. “Čím se mám vzpamatovat?” odsekla jsem. “Vyhlídkou na zasněžené kopce? Představou senzačního večera stráveného u televize? Tím, že jsem v baletu naučila pětiletou Amálku konečně zatáhnout břicho? Nebo víš o něčem ještě fantastičtějším?”

⁵⁰ Tamtéž s. 106

⁵¹ Tamtéž s. 107

*Babička nade mnou podrážděně zavrtěla hlavou. “Já ne, ale ty,” řekla. “Jenom se musíš zamyslet!”*⁵²

Tímto rozhovorem se Karolína opravdu konečně probírá a uvědomí si, kolik toho pro ni v posledních měsících znamenalo školní divadlo a jak moc jí na její roli záleželo. A tak si vytyčí nový cíl – hereckou konzervatoř. Spolu s babičkou se začne připravovat na přijímací zkoušky, které úspěšně zvládá a dostává se do prvního ročníku na pražské konzervatoři. Zde se konečně dovídáme, kdo je Madam. Je to učitelka z konzervatoře a byla to právě ona, kdo zadal Karolíně za úkol sepsat svůj životopis. V posledních dvou stranách se dovídáme, jak to s Karolínou dopadlo. Uplynul rok od přijímacích zkoušek, chodí do nové školy, kde je spokojená, bydlí v Praze u své babičky a domů za rodiči jezdí každý víkend. Dohru má i její první láska – Lev. Z Kanady jí napsal za celou dobu tři stručné dopisy. V posledním stojí pouze tři věty.

*“Zařídil jsem si letní brigádu. Povedu prázdninový kurz angličtiny pro děti v jižních Čechách. Uvidíme se?”*⁵³

⁵² Tamtéž s. 129, 130

⁵³ Tamtéž s. 140

4.5. Soví zpěv⁵⁴

Od dětství nás učili zacházet s technikou.

Definovat své pocity.

Spoléhat se na tým.

Racionálně řešit veškeré problémy.

Nikdo nám neřekl,

že nejlepší způsob, jak osušit slzy,

je slíbat je,

že nejjistější metoda, jak se zbavit strachu,

je prožít ho,

že jediná možnost, jak se dostat dál,

je vydat se na cestu.

Naučili jsme se klást otázky.

Zapomněli jsme hledat odpovědi.⁵⁵

Takto začíná román o sedmnáctiletém chlapci. Píše se rok 2 046. Vše je řízeno personálními počítačovými poradci tzv. PPP. Všichni se jim svěřují se vším. Se svými osobními zkušenostmi, s myšlenkami, s běžnými denními rituály. Kniha není nijak členěna do kapitol. Náhodné myšlenky jsou zde zvýrazněné tučně a na ně následně navazuje text. Kniha je psána chronologicky, v ich-formě z pohledu Armina. Celou knihou nás taktéž provázejí repliky rozhovorů.

Náš rozhovor u stolu

Máma: Proč ses tak vymódila.

Géza: Jdu na narozeniny k Melánii.

Máma: Až odpoledne.

Géza: Chci být hezká i ve škole.

Máma: Armine, vem si taky něco k jídlu!

Já: Nemám hlad.

Máma: A co máš?

(V jejím hlase vibruje podráždění. Chtěla by se pohádat. Vybití napětí, které se jí zmocňuje vždycky krátce před menstruací.)

Já: Mám blíže neidentifikovatelný pocit duševního marasmu.⁵⁶

⁵⁴ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Soví zpěv*. Praha: Amulet, 1999. ISBN 80-86299-04-X

⁵⁵ Tamtéž s. 5

Budoucnost je v knize dokreslena nejrůznějšími věcmi ať už v domácnosti, nechutným jídlem v prášku anebo učitelem, kterého si žáci sami zapínají. Typické jsou zde rozhovory s PPP. Ty zaznamenávají vše, co se ve vašem životě stane. Vědí o vás vše, a proto se jich můžete na cokoli zeptat, vést s nimi ty nejnuitnější monology. I Armin se svého PPP ptá na různé názory ohledně svého světového názoru, lásky atd. I když se zde objevuje bezpočet věci, které si v budoucnu můžeme jen domýšlet a je tak zcela na fantazii autora co dalšího čtenáři nabídne, občas nás vtáhnou do děje názvy, které by měl čtenář znát z minulosti jako například názvy jídel, které jsou inspirovány divadlem, když jde Armin navštívit svoji matku do práce nebo jména hudebníků, když hovoří s kamarádkou.

Názvy jídel prozrazí máminy dřívější herecké ambice: Omeleta Pygmalion, West Side Story s bramborovou kaší, krvavý Macbeth, klobása Hasana, Moliérův sen.

...

*Když poslouchám Armstronga. Elvise Presleyho. Beatles. Janis Joplinovou. Jsou mi bližší než současná hudba. Nebo tehdejší filmy – já vím, jsou směšné, nedokonalé, technicky naivní, ale stejně se mě dotýkají!*⁵⁷

I v tomto příběhu hlavní hrdina neřeší jen své vnitřní rozpoložení, své pocity a problémy ohledně lásky a hledání vlastní identity. Objevuje se zde už natolik známý a typický rys knih této autorky a to neúplnost rodin. Matka střídá jednoho partnera za druhým a dokonce ani se svojí sestrou nemají společného otce.

Máminy pokusy o spořádané manželství a jejich nevyhnutelné (tu a tam katastrofální) konce

Pokus č.1 ... Můj otec – první, nejdelší a nejosudovější jednání dramatu.

č.2 ... Dlouhý Wolfgang

...

*č. 7 ... Gézin otec – finský farmář*⁵⁸

Už několik týdnů nepřetržitě prší. I přes veškeré vymoženosti, které v již v tomto roce mají, nevědí odborníci, jak se s vodou vypořádat. Armin a ani ostatní obyvatelé si ale zatím katastrofální důsledky této situace nepřipouští. Se svým kamarádem se vydává do domu harmonie. Kde je mu po zodpovězení otázek přidělena asistentka. Armin formuje svou výpověď o zážitku s asistentkou do krátké zprávy, které dominují krátké slovní výpovědi, které dokreslují situaci.

⁵⁶ Tamtéž s. 8

⁵⁷ Tamtéž s. 41

⁵⁸ Tamtéž s. 44, 45

Stručná zpráva

Je to stejné jako vždycky. Moje kůže, její kůže. Náš dech. Vlny světla pod zavřenými víčky. Vlny tepla kolem páteře. Svíravá bolest ve slabínách. Úzkost. Tlak. Prolnutí tvarů. Absence času. Její hlas. Moje síla. Touha doběhnout. Dál! Ještě dál! Za cíl... Uvolnění. Vystřízlivění. Prázdnota.⁵⁹

Ovšem to Armina vnitřně neuspokojuje. Nevidí na této situaci nic, co by ho obohatilo. Emočně se cítí být prázdný a s nikým nesblížený. A proto, když se mu omylem naskytne situace, že si může prohlédnout záznam z neznámé dívky, podívat se do jejího nitra a sdílet s ní tak její vnitřní myšlenky a pocity, i přestože je to zakázáno, neodolá a ukázkou si pouští. Uprostřed záznamu dívku poznává. Je to jeho spolužačka z hodiny výtvarné díly. Nemůže tomu uvěřit. Jeho údiv je zde dotvářen krátkými větami zvolacími.

(Znovu záznam stopnu. Cítím, jak mi buší srdce. Rebeka! Dívka u otevřeného okna je Rebeka, se kterou chodím do výtvarné dílny! Rebeka s jejími absurdními, směšnými omluvami! Nechápu, že jsem ji nepoznal podle kresby! Podle hlasu! Stisknu si spánky. Cítím, že bych měl spojení přerušit. Požádat centrální počítač o korekci. Místo toho znovu zapnu příjem.)⁶⁰

Po tomto záznamu se touží Armin sblížit s Rebekou víc. Uvědomil si, že ze školy o ní neví nic, ale její vnitřní zpověď ho natolik zaujala, že ji chce poznat osobně. A proto když na ni narazí v klubu, snaží se s ní navázat bližší kontakt. To se mu po chvíli opravdu podaří, i když dívka nechápe, kde se u něj vzal tak náhlý zájem o její osobu. Po nepokojích, které nastaly v klubu, na sebe oba opět narazí před školou a jelikož má Rebeka rozbité světlo u kola, pozve ji Armin k sobě domů. Po chvíli přemlouvání u něj se sestrou nakonec Rebeka přespává. Ráno po probuzení je všechny čeká nemilé překvapení. Díky dešti, který nepřestával již několik týdnů, praskla nedaleká hráz a celé město se pomalu začíná zaplavovat. Co teď? Bezvýchodnost situace autorka opět vykresluje tázacími a zvolacími větami.

Armine! Zvolá překvapeně. Tebe to taky zastihlo doma?

Co se vlastně stalo? zeptám se.

Ty jsi nic neslyšel? Nekoukáš na televizi?

Nemůžu. Je pod vodou.

⁵⁹ Tamtéž s. 77

⁶⁰ Tamtéž s. 85

Praskla hráz! V půl čtvrté ráno! Jsme úplně odříznuti od světa!

Co budeme dělat? zeptám se negramotně.⁶¹

Situace se i nadále zhoršuje. Sestra začne mít zdravotní problémy. Na čluny, které však přijely do zatopené oblasti, berou jen vážně nemocné. Zůstávají tedy prozatím v domě a snaží se pomocí vypůjčeného telefonu sehnat matku, která se předešlé noci nevrátila domů. Bohužel se jim to ale nedaří. Armin se vydává pro sousedova psa, který neustále štěká. Při cestě nazpět se mu pes vysmekne a začne plavat směrem k suterénu jejich domu. Armin plave za ním. A už takhle bezútěšná situace se ještě zhoršuje. Dole v domě nalézá chlapec mrtvé tělo své matky. Šok z tvrdé reality je v knize zachycen pomocí myšlenek, které se Arminovi honí hlavou.

Dovedu si představit...

...co se včera asi stalo.

...jak máma na hráče dlouho čekala.

...jak se nakonec nedostavil.

...jak se sama v nějakém lokále (podobném jejímu) opila laciným koňakem anebo vodkou.

...jak jí pak bylo.

...jak potřebovala s někým mluvit.

...jak sháněla Dlouhého Wolfganga

...jak máma v posledním okamžiku procitla a zoufale se sájala po kličce okna.

...jak už bylo na všechno pozdě.⁶²

Armin se ale nemůže zhroutit. Nemůže přemýšlet nad smrtí matky. Musí se vrátit zpátky do domu a postarat se nejen o kamarádku Rebeku, ale především o svou malou sestru, které zbyl už jenom on. A aby toho nebylo málo, situace se i nadále zhoršuje, voda stoupá, záchranáři nikde a sestře je neustále hůře. Armin se s pomocí Rebeky rozhodne jednat. Nemůžou tu zůstat. Musí do nemocnice, kde se o jeho sestru starají. Sestaví provizorní vor a vydávají se na něm pokořit nebezpečný živel. Jediné co se Arminovi honí hlavou je dostat všechny do bezpečí. Proud vody je ale moc silný. Nese je na opačnou stranu než je nemocnice a s ní vysněná pomoc. Najednou se Arminovi zdá sen. Sen o podivné noční krajině a jezeru. Plave a nejednou se propadá do hlubiny. Poté co se k voru dostává pomoc, Armin omdlívá a probírá se až v nemoci. Kde zjišťuje, že to zvládl. Dostal všechny do bezpečí.

⁶¹ Tamtéž s. 127

⁶² Tamtéž s. 150

4.6. Tanec trosečníků⁶³

Tato kniha určena pro dospělé se odehrává v přítomnosti. Je jedinou knihou, ve které se řeší otázka rasismu. Příběh je napsaný chronologicky, rozřazen na tři části a vyprávěn ich-formou z pohledu hlavního hrdiny Mojmirá. Roma, který vyrostl v dětském domově a nyní už se musí postavit na vlastní nohy. Při hledání práce naráží na svérázného pana Machulu, který ho u sebe zaměstná. Plány mu ovšem překazí zpráva, že paní Kalábová, stará paní, která si ho k sobě dřív brávala na prázdniny, je těžce nemocná. A tak, i když se mu to příliš nehodí, za ní vyrazí do Jizerských hor. Možná právě tato situace a to, že odešel z Prahy, ho zachránila před epidemií, která propukla po celém světě.

„Žádný eps, ale ébéés! Znamená to Erosion of Basic Substance,“ poučil mě. „Je to něco jako osteoporóza, ale neřídnou ti jenom kosti, řídne ti celý tělo.“⁶⁴

Na tuto záhadnou nemoc neexistuje lék. Šíří se závratnou rychlostí a napadá především lidi, kteří hodně využívají jakoukoliv elektroniku. Možná i proto se podaří Mojmirovi v horách skoro bez civilizačních technologií přežít.

Ovšem problematikou této nemoci se Mojmir nezabývá hned. Nejdříve musí čelit otázce smrti tváří v tvář. Když dorazí do hor, zjistí, že s jeho pěstounkou je to daleko horší než předpokládal a z krátké návštěvy se stanou týdny.

Nebyl jsem na něco podobného připravenej. Chvilku mi trvalo, než jsem se vzpamatoval.

„To jako... nádor?“ vykoktal jsem. Přikývla.

„Třeba není zhoubnej.“

„Je!“ odsekla. „Jinak bych ti neříkala, že mám raka. Je zhoubnej, pěkně velkej a bolí jak svině!“⁶⁵

Mojmir se o svoji babičku, i když to není jeho pravá babička, stará až do úplného konce. Musí si projít těžkou životní zkouškou, protože průběh nemoci neprobíhá zcela hladce a stát při někom v době umírání také není lehký úkol.

Navíc se epidemie šíří všude. Nejvíce napadá zalidněné oblasti, a proto nejvíce trpí velká města, kde už veškerá populace skoro vymřela. Mojmir má strach o své přátele, ale i přes to zůstává v horách, kde se cítí bezpečněji a kam nemoc sice už také dorazila,

⁶³ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Tanec trosečníků*. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1462-2

⁶⁴ Tamtéž s. 19

⁶⁵ Tamtéž s. 26

ale ne v takové míře. Situace se stále zhoršuje a na Mojžíra zcela dopadá až po telefonátu s přítelkyní jeho nejlepšího kamaráda. Naléhavost situace je z rozhovoru patrná a je podtržena jazykovými prostředky a afektivností ze strany dívky s kterou v telefonu hovoří.

„Nic si nenamlouvám! To ty žiješ mimo realitu!“ sjela mě. „Víš, kolik lidí z našeho baráku už odvezli do nemocnice? Patnáct!“

„To ještě neznamena...“

„A víš, kolik se jich vrátilo?“ nenechala mě domluvit. Už zase kvílela. „Ani jeden! Tak mi nevykládej, že si něco na... na... namlouvám! To ty nic nevíš! Seš mimo! Kdy jsi naposled slezl z té své horské chaloupky do údolí? Jak je to dlouho, co jsi nebyl v Praze? Nemáš představu, co se tady děje! Všichni na to dojedem! Všichni!“⁶⁶

Přesto někdy musí Mojžíra opustit svoje útočiště a společně se psem, kterého si vzal od hajného, který psychicky neunesl odchod manželky, musí občas chodit doplňovat zásoby. Především však chce splnit poslední přání babičky, a to být pohřbená na hřbitově vedle svojí matky, a tak se vydává do nedaleké vesnice na místní hřbitov. Zde se spřátelí s farářem a jeho manželkou, kteří epidemii přežili a kteří mu tvrdí, že již nákaza nehrozí. Při jedné z cest do města naráží poprvé na Jesicu. Jejich první setkání se však příliš nepodařilo. Každý je v této době ostražitý. Nikomu se nedá věřit, a tak Mojžíra skončí na zemi s pepřovým sprejem v očích. Při cestě zpátky naráží na malého vietnamského chlapce, který je poraněný. Ošetří ho a už spolu zůstávají. Celá kniha je psaná spíše obecnou češtinou a díky přítomnosti malého Vaška se začínají ve větší míře objevovat i vulgarismy.

„Byl jsi statečnej,“ řek jsem.

„Drž hubu,“ odpověděl.⁶⁷

„Dej mi tu tašku a pojd' si vypít čaj...“

„Vyser si voko!“⁶⁸

„No a? Co je na tom?“ rek jsem. „Jsou hodný. Bylo by ti u nich fajn.“

„Leda hovno,“ usoudil.⁶⁹

Uběhlo několik dalších měsíců a Mojžíra se rozhodne, že se vrátí zpátky do Prahy. Chce zjistit, zda někdo z jeho známých žije.

⁶⁶ Tamtéž s. 69, 70

⁶⁷ Tamtéž s. 171

⁶⁸ Tamtéž s. 175

⁶⁹ Tamtéž s. 181

Po cestě potkávají dívku. Stejnou dívku, se kterou se setkal před půl rokem. Jesicu. Chovají se k sobě hrozně, ale i přesto dál cestují všichni společně. Když dorazí do města, jejich první kroky vedou do divadla, kam chtěla Jesika, ale následně jedou do dětského domova, ve kterém vyrůstal Mojmir. Jediné co nalézá v kanceláři dětského domova, je dopis od jeho otce na kterém mu ale nezáleží, a proto se vydává dál hledat své přátele. V bývalém bytě je nenachází, a když chce odjet, zatarasí mu cestu vůz. V této situaci nejvíce z celé knihy je vidět podtext rasismu.

„Jakto, žes nechcíp, Cikáne? zeptal se. Neměl jsem nejmenší chuť víst s ním rozhovor, ale bál jsem se, že když budu mlčet, naštvu ho.

„Nechyt jsem to,“ řek jsem stručně.

„Zvláštní náhoda, co?“ uchechtl se. „Slušní lidi umřou a parchanti přežijou.“⁷⁰

„Jsem člen hygienický služby a kontroluju to tady,“ prohlásil. „Žádnej cigoš a žádná sojovka se mi tady nebudou volně poflakovat. Určitě jste voba nakažený.“

Mlčel jsem. Nemělo smysl s ním diskutovat.

„Stejně za všechno můžou takový smradloši jako vy!“ pokračoval a hlas mu ujížděl do čím dál vzteklejší a vyšší polohy.⁷¹

Naštěstí se na ulici objeví lidé a neznámý útočník raději odjíždí. Po návratu do dětského domova zjišťuje, že je chce Jesika opustit. Mojmir chtěl vědět důvod a po krátké hádce se ho dověděl. Sdělením tak intimní informace se Jesika nechává obměkčit. I přesto je ráno pryč. Mojmir se jí rychle vydává hledat, bez věcí, které si nechala v domově, by neodešla. Míří do opery. Uvidí Vaška a stejného chlapa, který mířil minulý den na něj. Přimo před očima se mu odehraje scénérie, která končí smrtí chlapce a on na oplátku zabíjí muže s puškou. Společnými silami se rozhodnou tělo chlapce pustit v loďce po řece, tak jak by si přál.

Příběh je dovyprávěn z pohledu Jesiky. Nakonec se z nepřátel stali přátelé a pouto mezi nimi se neustále upevňuje a snad mění ještě v něco víc.

Mojmir vaří, já tancuju. Někdy tancujeme spolu ale pořád ještě b ez rukou. Určitý věci asi chtěj čas. I tak nám spolu začalo být fajn. Přicházelo to nenápadně, pomalounku. Krok za krokem. Přestal mi říkat pipino a já mu už nějakou dobu neříkám bakeliťáku. Nepotřebuju si už na nikom vylejvat zlost.⁷²

⁷⁰ Tamtéž s. 243

⁷¹ Tamtéž s. 244

⁷² Tamtéž s. 270

5. Rozbor literárních děl

Nyní se pokusíme určit to, co Iva Procházková používá ve svých dílech a proč jsou díla této autorky u čtenářů tolik oblíbená. Iva Procházková napsala již mnoho děl a většina z nich, ať už pro děti či pro dospělé se dostala na přední příčky nejen česky, ale i německy psané literatury.

Společným prvkem všech děl této spisovatelky je spojení tzv. archetypů, kterým se věnoval významný psycholog K. G. Jung a určitých druhů motivů, které působí na naše vědomí i nevědomí. Její knihy mají určité znaky, které působí na naši psychickou stránku. Taktéž můžeme v jejích dílech najít jisté symboly, které se zde objevují a často opakují a tím působí na modelovost jejích knih. Můžeme vidět, že ve většině jejích děl se objevuje několik základních motivů, které autorka opakovaně používá a to například: motiv smrti, motiv outsiderovství, motiv cesty a s tím spojené vnitřní hledání sebe sama, dále motiv fantazie a představivosti, který je využit především u dětských čtenářů, a to vše ještě prolínají určité symboly, které taktéž dokreslují její příběhy.

Pokusíme se teď tyto specifické prvky ukázat a rozebrat v jejích dílech. Postupovat budeme postupně od nejmladších čtenářů, poté období dospívání, kde autorka tvořila nejvíce, a proto jsme knihy rozdělily na užší třídění podle Vágnerové na raný školní věk, střední školní věk a starší školní věk a následovat budou knihy pro adolescentní čtenáře a nakonec pro dospělé.

5.1. Předškolní věk

Ve tvorbě Ivy Procházkové nalezneme i knihy pro děti, které ještě neumí samy číst a příběhy tak vnímají zprostředkovaně od svých rodičů. Tento aspekt se objevuje v knize *Pět minut před večeří*. Dětský čtenář se tak může naplno vžít do role malé Babety, která v knize taktéž pouze poslouchá příběh. Autorka zde tedy plně využívá tzv. dětského aspektu a tvorbu svých děl vždy přizpůsobuje věku čtenářů. U dětí předškolního věku je velice důležité také působit především na smyslové vnímání, a proto se v těchto dílech objevují vždy kresby, které působí na zrakové vjemy. Taktéž ve výběru barev je využita symbolika, a proto v knihách nalezneme převážně teplé barvy, které navozují pocit štěstí a radosti, tedy především odstíny žluté, oranžové a červené.

Knihy jsou věku dítěte uzpůsobeny i svojí délkou. Příběhy jsou poměrně krátké. Autorka se tak vyvaruje toho, že by o ně mohly děti ztratit zájem. Dítě předškolního věku totiž udrží koncentraci jen na velmi krátkou dobu. I hrdina je pečlivě volen. Možnost ztotožnit se s hlavním hrdinou je totiž zásadní ve tvorbě pro nejmenší děti.

Proto v knize *Pět minut před večeří* je hrdinka stejně stará jako děti pro které je vyprávění určeno. Jak už jsem psala výše, děti v předškolním věku ještě nezvládají nerozlišovat mezi fikcí a realitou, a díky tomu se často v knihách pro nejmenší objevuje jako hlavní hrdina zvíře. Zvíře se zde objevuje se všemi lidskými vlastnostmi. Toho autorka plně využívá v knize *Myši patří do nebe*, která je taktéž určena pro nejmenší čtenáře. I nejmenší děti se nevyhnou závažným motivům, které autorka ve svých dílech chce dětem nenásilnou formou přiblížit.

V první zmiňované knize se objevuje dítě, které se musí vypořádat se svým hendikepem a nejen s ním, autorka se zde snaží dětem přiblížit neúplnost rodiny. Hlavní hrdinka sice oba rodiče má, ale její pravý otec maminku opustil ještě dříve než se Babeta narodila. Ani jedno však nečiní Babetě problém. Je šťastná, že si tatínek našel maminku a se svojí slepotou se také vypořádává po svém, a to právě díky tak typické činnosti pro předškolní děti – představivosti a fantazii.

Babeta se ani nepotřebovala zhlížet v zrcadle, a přece měla všechny své podoby jasně před očima.

Viděla se jako lev...

jako malá mořská víla...

jako princezna Diana...

*i jako klaun v cirkuse, kde sice nikdy nebyla, ale o kterém jí tatínek vyprávěl.*⁷³

Ve druhé knize se autorka zabývá ještě závažnějším tématem, a to je smrt. Na tomto motivu je založený celý příběh myšky Šupito. Hned v úvodu umírá a následně se dostává do nebe, kde se odehrává zbytek příběhu.

„Chcete mi ukázat cestu? A kam?“ nechápala Šupito.

„Na jedno místo, kde se ti bude moc líbit.“

„Na jaké místo?“

*„Někdo mu říká nebe, někdo zase jinak – na jméně nezáleží,“ odpověděl strýček Šmajda.*⁷⁴

Autorka se snaží dětem nastínit to, co se odehrává po smrti. Nebe je vyobrazeno jako ideální svět. Všichni si zde jenom hrají a užívají si svobody. Nemusí se před nikým schovávat a utíkat, jak tomu bylo v případě hlavní hrdinky, který musela celý život utíkat před svým úhlavním nepřítelem lišákem Bělobřichem. Následně se objeví i otázka reinkarnace, když se oba hrdinové vracejí zpátky na zem. Se jmény nejen hrdinů, ale i dalších názvů nejrůznějších věcí souvisí symbolika a dětská představivost. Děti si zde snadno domyslí, proč je který název nebo jméno zvoleno. Například jezero Rozloučení, přes které se zvířata dostávají do nebe, brána U dvou medvědů, která je určena pro masožravce nebo samotné pojmenování hlavních hrdinů.

Ve tvorbě pro nejmenší děti můžeme nalézt ještě jednu knihu *Eliáš a babička z vajíčka*, která nám ukazuje příběh šestiletého Eliáše, který sice úplnou rodinu má, ale jeho rodiče na něho nemají čas. Autorka se zabývá tématem typickým pro současnou dobu, tedy tím, že jsou rodiče natolik vytížení, že se svými dětmi už nezvládají trávit tolik času. Eliáš se cítí osamoceně, přál by si trávit čas alespoň s babičkou, tak jako ostatní děti. On ale babičku nemá. Toto přání se mu v knize plní díky kouzelnému vajíčku, z kterého se mu babička vylíhne.

⁷³ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Pět minut před večeří*. Praha: Albatros, 1996. ISBN 80-00-00436-4, s. 34

⁷⁴ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe: ...ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006, ISBN 80-00-01558-7, s. 9

5.2. Raný školní věk

Toto období začíná u dětí s nástupem do školy a trvá zhruba do devátého roku. I v tomto věkovém horizontu autorka postupuje tak, jak tomu bylo u knih pro předškolního čtenáře. Stále se drží toho, aby bylo hlavním hrdinům tolik let jako dětem, pro které je její tvorba určena a i zde se drží svých specifických motivů. Především fantazijnosti, která u dětí v tomto věku ještě přetrvává.

V knize *Kryštofe, neblbni a slez dolů!* je hlavnímu hrdinovi devět let. Sedí na skále a odmítá se vrátit domů. To kvůli čemu mezi ním a nejlepším kamarádem vznikla hádka je nepřítomnost otce a tedy neúplnost rodiny, což je typický motiv u knih Ivy Procházkové.

„Můžu mít křečků, kolik chci!“

„Jenomže já ho dostal do táty!“

„Co má být? Můj táta mi taky něco přiveze, až se vrátí!“

„Tvůj táta se nevrátí!“⁷⁵

Hledání sama sebe a uvědomění si, kdo vlastně jsem, se objevuje i v dalších knihách nejen v tomto věkovém období. V této knize má Kryštof alespoň maminku, ale v dalších knihách naráží autorka na problematiku odloučení od rodičů ještě výrazněji.

Můžeme si to ukázat především na dvou knihách a to: *Středa nám chutná* a *Kam zmizela Rebarbora*. V příběhu Kryštofa se často setkáme se vzpomínkami na otce a hledáním vnitřní identity. Avšak motiv cesty se ukazuje i v tom, zda Kryštof sleze dolů ze skály a vrátí se domů.

V dalších příbězích mají obě dívky velmi podobný osud. Ani jedna z nich nikdy nepoznala rodiče. Cilka z knihy *Středa nám chutná* byla nalezena jako novorozeně na vlakovém nádraží a následně poslána do dětského domova. Ačkoliv to na nás může působit dosti emotivně, hlavní hrdinka se s touto skutečností vyrovnává s takovou samozřejmostí, že se to může zdát až nemyslitelné. Cilka bere ale jako svoji rodinu všechny ostatní děti a zaměstnance z dětského domova. Nepřítomnost rodičů tedy není doprovázena žádným smutkem. Děj je doprovázen prvky fantazie, kdy Cilka zjišťuje, že jí na hlavě rostou jablka. A když se z těchto jablek udělá štrúdl, způsobí u všech, kdo ochutnají pocit štěstí. V pozadí knihy si můžeme opět uvědomit motiv cesty, a to nejen vnější, kdy děvčátko putuje z vlakového nádraží do dětského domova, ale i cesty

⁷⁵ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kryštofe, neblbni a slez dolů*. Praha: Albatros, 2004. ISBN 80-00-01326-6, s. 23

vnitřní, kdy se Cilka musí vyrovnat jak s nepřítomností rodičů, tak s faktem, že jí na hlavě rostou kouzelná jablka. Knihu opět provázejí barevné kresby, které u dětí navozují radostné pocity, díky použití teplých barev.

V druhé knize *Kam zmizela Rebarbora* se taktéž dívka nikdy nesetkala se svými rodiči. Zde se prvky fantazie objevují hned v úvodu, kdy zjišťujeme, že dívka, podobně jako Cilka, není zcela běžným dítětem. Rebarbora totiž vyrostla na stonku rebarbory, kde ji nachází Florentýn, který si děvčátko nechává a rozhodne se, že ji vychová. V tomto příběhu se ukazuje především cesta vnější. Dívka dostává úkol od obyvatelů ostrova Paměti, aby zachránila svět. Misky vah dobra a zla se totiž nebezpečně převažují na stranu zla a hrozí tak zánik celého světa. Přestože je Rebarboře teprve sedm let úkol přijímá. Putuje světem dospělých a snaží se je naučit vzpomínat na to dobré, co se jim v životě stalo.

Tak jako podobný osud mají obě knihy o děvčátkách podobnou symboliku v abstraktním pocitu vnímání štěstí. U Cilky přesně víme kdy je šťastná v podobě rostoucích jablek na její hlavě.

Pralinka si všimla, že čím je Cilka šťastnější, tím bohatší je úroda jablek z její hlavy. Ovoce bylo křehké, šťavnaté a stoupala po něm nálada.

Každé dítě, které mělo to štěstí Cilčino jablko ochutnat, se výrazně rozveselilo a v jeho chování nastal prudký obrat k lepšímu. Sama Pralinka, když se poprvé zakousla do žlutočerveného jablíčka, ucítila tak silný příliv radosti a životní energie, že šla a seřadila knihy v knihovně podle velikosti, což se už několik let chystala udělat.⁷⁶

Když u ní tento pocit vymizí, vinou toho, že ředitelka ústavu se dostává do nemocnice a přichází jiný ředitel, který má i jinou představu toho, jak by měl takový dětský domov fungovat a nastolí spoustu pravidel, přestávají jablka na hlavě Cilky růst. Až když se situace vrátí do starých kolejí, díky Cilce, která se vydala na cestu s cílem uzdravit paní ředitelku a přivést ji nazpět, se na její hlavě opět objevují nová jablíčka.

Obdobně je tomu i u Rebarbory. U ní vzniká pocit štěstí, když pomůže někomu vzpomenout si na něco hezkého, co se mu ten den stalo. Díky jejím radám, jak si na tyto momenty vzpomenout se lidi postupně začínají radovat a ona společně s nimi.

Jestli ne, měli byste honem rychle začít s taháním za uši. Věřte mi, je to ta nejsensačnější věc na světě! A i když nezlomíte žádný rekord, uvidíte, na kolik

⁷⁶ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Středa nám chutná*. Praha: Albatros, 1994, ISBN 80-00-00407-0, s. 20

*zapomenutých věcí si vzpomenete. Možná se vám budou zdát, že nejsou důležité, ale to se moc pletete!*⁷⁷

Pomocí symbolů také u obou děvčat vznikla jejich jména. Ačkoliv se Cilka zdá, jako obyčejné jméno není tomu tak. Vzniklo spojením počátečních písmen několika jmen, které se líbily sestřám v kojeneckém ústavu, kam putovala po nalezení. A jméno Rebarbora vzniklo symbolickým pojmenováním po rostlině, na kterém bylo děvčátko nalezeno.

Symbolika knih se však nejvíce projevuje v díle *Hlavní výhra*, kde se naplno projevuje motiv outsiderovství. Ani zde však nechybí fantazie. Kniha tentokrát nemá pouze jeden hlavní příběh, ale je složená z několika příběhů dětí.

První příběh je o chlapci, který dostane kouzelnou svíčku, díky ní si může přát jakékoliv přání. Nechce vyplýtvat kouzlo na něco obyčejného, a pak ho to napadne. Bude si přát, aby tatínek získal zpět svou práci. V tom zazvoní v předsíni telefon.

*„Je to zázrak,“ přikývl s jistotou.*⁷⁸

Každé z dalších dětí, které jsou do příběhu zapojeno, sužuje určitý komplex, díky kterému jsou vyčleňováni z kolektivu. U Marka je to pocit méněcennosti, který má kvůli své výšce. S tím mu pomáhá bílý kůň, kterého vyhrál.

„Jsem tvůj kůň! Proč mě má krmit Petr?“ zeptal se rozzlobeně. Markovi se zatajil dech a strčil hlavu až po bradu pod peřinu. ...

„Jsi posera,“ řekl kůň opovržlivě. „Vsadím se, že bys na mě nevylezl ani za tisícovku!“

„Můžu za to, že nejsem větší?“

„Ovšem! Proč myslíš, že já jsem tak veliký?“ zeptal se kůň a slastně vypjal šíji, až se mu konečky uší dotkly stropu. Marek pokrčil rameny. Nevěděl.⁷⁹

Dodává mu sebevědomí a Marek se tak ve svých vlastních očích stává velikým a sebevědomým, což se projeví i ve třídě, kde si najde nové kamarády.

Dalším z dětí je Eliška. I ta má problém s hledáním kamarádů. Není moc průbojná, a proto si kamarády neumí sama najít. S tím jí však v příběhu pomáhá nová vlastnost, kterou u sebe objevila. Dokáže jen pomocí svého pohledu hýbat věcmi.

Lžička došla k učebnici matematiky, zarazila se, změnila směr a po krátké pouti spadla na podlahu.

„Co to by... bylo?“ koktla Dita.

⁷⁷ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kam zmizela Rebarbora*. Praha: Mladá fronta, 2004., ISBN 80-204-1146-1, s. 129

⁷⁸ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Hlavní výhra*. Praha: Arsci, 1999. ISBN 80-901452-7-2, s. 13

⁷⁹ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Hlavní výhra*. Praha: Arsci, 1999. ISBN 80-901452-7-2, s. 34

„Pominutá lžička,“ vydechla Kateřina, rovněž s vyvalenýma očima. Eliška vstala, zvedla lžičku ze země a znovu ji položila na lavici.

„Na tom nic není,“ řekla s úsměvem. „Ukážu vám to ještě jednou.“⁸⁰

Právě tato vlastnost jí pomůže seznámit se s Kašparem a stávají se z nich nerozluční kamarádi. Toto přátelství se stává ještě významnějším právě pro Kašpara, který díky své kamarádce nachází sebedůvěru a přestává postupně koktat, až se nakonec této vady řeči zbaví nadobro.

⁸⁰ Tamtéž s. 18

5.3. Střední školní věk

Střední školní věk volně navazuje na období předešlé. Jsou to tedy děti ve věku zhruba od devíti do dvanácti let. Rozsah knih už se začíná rozšiřovat s přibývajícím věkem čtenářů. I nadále autorka dodržuje stejné věkové rozpětí i u svých hlavních hrdinů, se kterými se tak mohou čtenáři lépe ztotožnit.

Je to například desetiletý Dušan a jeho o rok starší kamarádka Johanka v knize *Červenec má oslí uši*. Přestože se může zdát, že tato kniha bude jen bezstarostným prázdninovým příběhem dvou kamarádů, není tomu tak. Přátelství u těchto dvou totiž nevzniklo jen tak. Předcházelo mu klasické rivalství mezi dvěma pohlavími. To se jim podařilo překonat nejen díky oslovi Ámosovi, ale také díky podobnému osudu, který postihl obě děti. Oba vyrůstají v rodinách, kde chybí jeden z rodičů. Tedy opět motiv spojený s neúplností rodin. Od Dušana s maminkou otec odešel dobrovolně, to ovšem nemůže říct Johanka, které maminka umírá. Motiv smrti se zde ovšem objeví jen v náznaku.

Daleko více je zde zřetelný motiv cesty, a to povětšinou cesty vnější, kdy Johanka přijíždí do Dušanovy vesnice na prázdniny, posléze je to putování obou hrdinů, kteří se snaží nalézt nový domov pro Ámose. Je to cesta nejen v okolí vesnice, kde se odehrává nejruznější dobrodružství s tím spojené, ale ke konci knihy dochází i na cestu delší, kdy se rozhodnou v noci opustit vesnici a jít za Johanky otcem. K tomu se ovšem nedostávají. Cestou potkají ženu, která je všechny tři odveze do nedalekého cirkusu, kde Dušan nalézá nejen nový domov pro oslíka, ale především svého otce.

Po rozhovoru s ním se tak dotváří i jeho vnitřní cesta, kdy si uvědomí svojí osobnost a zjišťuje, že otce chápe a že je asi po něm. Posléze se vydávají na cestu domů, kde končí jejich společné putování.

„Mami!“ volá a belhavě utíká k hájovně. „O Ámose už se nestarej, vzal si ho táta! Jezdí teď s Glóbusem, všechno je v pořádku, domů se nevrátí a já jsem asi po něm!“⁸¹

Jak už naznačuje název knihy *Útěk domů* i zde se bude řešit především otázka cesty. V knize jsou vykresleny dvě cesty zhruba na stejné úrovni. Cesta vnější je zde zpodobněna útekem a následnou cestou pryč od svých únosců. Ovšem celou knihou je prolínána především cesta vnitřní. Kdy hlavní hrdina hledá svojí vnitřní identitu. Případá si, že nikam nezapadá a potřebuje si dokázat, že není sám.

⁸¹ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995. ISBN 80-00-00183-7, s. 143

Spolu s tím souvisí motiv smrti. Při tragické nehodě zahynou oba Liborovi rodiče a on se tak dostává do rodiny svého strýce. V nové rodině se však Liborovi nelíbí. Má u nich sice vše na co si vzpomene, protože strýc s tetou jsou velice bohatí. Čeho však chlapec dostává nedostatek je láska. Právě díky tomu se z Libora stává outsider v jeho vlastním světě. A proto když je unesen kvůli výkupnému a podaří se mu od svých únosců utéct, jeho cesta nesměřuje zpátky k tomu, co znal.

Internát byl daleko, Dlouhý s Krátkým byli daleko, strýc Michal a teta Jolana se ztráceli někde v nedohlednu. Setřásl jsem ze sebe nejen strach a napětí posledních hodin, pryč byla i unylá nálada narozeninové oslavy, vlažná radost z dárků, vzpomínka na prchavé polibky na uvítanou a na rozloučenou. Připadal jsem si volný jako ještě nikdy. Dokonce jsem si trochu pískal.⁸²

Rozhodne se vydat svojí vlastní cestou a díky tomuto rozhodnutí se dostává do rodiny, kde vše funguje zcela odlišně, než na to byl zvyklý. Přivlastní si identitu ztraceného chlapce a zůstává v rodině, kde nalézá to, po čem tolik touží. Pocit lásky a bezpečného domova. Na konci se opět setkáváme s motivem smrti. Nedaleko jeho nového domova se objeví tělo mrtvého chlapce, za kterého se doposud Libor vydával. Musí se tak rozhodnout, zda někomu řekne pravdu, anebo se s touto skutečností vyrovná po svém.

⁸² PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Únos domů*. Praha: Albatros, 1998, ISBN 80-00-01787-3, s. 37

5.4. Starší školní věk

Toto období se věnuje věkové hranici zhruba od dvanáctého do patnáctého roku. V knihách pro dospívající je autorka začíná měnit jazykové stylizaci jazyka a rozsah svých děl. Po jazykové stránce se chce autorka přiblížit dospívajícím dětem především jejich mluvou, tedy vulgárními výrazy, moderními slovy atd. Nejvíce je to patrné v knize *Uzly a pomeranče* kde se tyto jazykové prostředky objevují velmi často. Taktéž se v jejích příbězích objevují hlavní hrdinové, kteří opět stejně staří, jako ti, pro které jsou knihy určeny.

S knihou *Uzly a pomeranče* je spjato několik hlavních motivů, kterým se Iva Procházková věnuje. Patrný je zde opět motiv outsiderovství, který je spojen s motivem smrti. Darek se cítí být po smrti své matky na vše sám. Podporu nenalézá u nikoho. Otec se se smrtí své manželky vyrovnává pomocí alkoholu a on se musí pokusit zvládnout výchovu své mladší sestry. A právě i díky své sestře a jejímu mentálnímu stavu, je odtržen na pozici outsidera. To se mění díky příchodu koní, o které se mají starat. Koně se v příběhu Darka stávají určitým symbolem nespoutanosti a volnosti a hrají tak velkou roli v tom, že chlapec nalézá cestu k předčasnému dospění a také k srdci dívky. Konečně se také může se svými myšlenkami někomu svěřit. Právě koně se stávají jeho hlavní podporou.

Páni, to je ale hezká holka!

Hezká, ale protivná, vysvětlil mu Darek.

Protivná? podivil se Krokant. Nepovídej! Kdyby byla protivná, tak za tebou přece nepřijde. Asi o tebe stojí.

A proto mě fackuje?

Nediv se, urazil jsi ji. Měl by ses jí omluvit.⁸³

Motiv cesty se v příběhu objevuje i v realitě chlapcova života. Především v závěru knihy, kdy Darek utíká z letního soustředění, aby zabránil hrozivému osudu, který koně čeká. Zde se opět v podtextu objevuje motiv smrti spojený s tím, že koně jsou poslány na jatka do Itálie.

Další knihou je *Karolína. Stručný životopis šestnáctileté*. Přestože se v názvu objevuje věk šestnáct let, nezařazuje se dílo do věkové skupiny adolescentů, ale spíše do této věkové skupiny. Kniha je totiž psána formou deníku, který nejvíce popisuje události, které se odehrávají v životě hlavní hrdinky právě v období třinácti let. I zde se

⁸³ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011 ISBN 978-80-00-02820-0, s. 122

hrdinka nevyhne konfrontaci se smrtí. A to nejen v podobě smrti svého dědečka, ale dokonce si Karolína pokusí sáhnout na svůj život a chce tak ukončit svoje trápení s první láskou.

Dělala jsem koneckonců tečku za svým životem a nechtěla jsem, aby něco odvádělo mou pozornost k nedůležitým detailům jako je žbluňkání, ušklíbání a poskakování ohryzku nahoru a dolů. Nasypala jsem si prášky do dlaně a začala je polykat jeden za druhým, rychle, skoro zbrkle, jako bych měla strach, že mi v tom někdo zabrání.⁸⁴

To se jí ale naštěstí nepodaří. Několikrát se v příběhu objevuje motiv cesty. Cestování spojené se stěhováním se do nového domova, následně vrácení se za babičkou do Prahy a zase zpět za rodiči domů. Důležitou roli zde hraje i cesta jejího přítele Lva za hranice. A pomocí cesty se ukazuje i hledání vnitřních pohnutek Karolíny, její dospění a splnění si svého snu. V tomto příběhu je taktéž patrný symbol zelené barvy, který se objevuje ve vzpomínkách Karolíny.

Od raného dětství miluju zelenou. Dodává mi sílu. Odvahu k činu. Pokud nemám něco zeleného na sobě, vím, že můžu očekávat smůlu a neúspěch, ne-li horší věci. Tenkrát, když jsem spadla z věže ranovského kostela, měla jsem modré džínsy a žluté tričko. Proto jsem si zlomila bércovou a klíční kost. V kapse mi šťastným nedopatřením uvízl zelený lístek do kina, zmuchlaný a vybledlý praním. Proto jsem se nezabila.⁸⁵

⁸⁴ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Karolína: Stručný životopis šestnáctileté*. Praha: Albatros, 1999. ISBN 80-00-00697-9, s. 107

⁸⁵ Taktéž s. 7

5.5. Adolescence

Asi nejsložitější věk v období lidského života se odehrává právě v období adolescence. Věk hlavních hrdinů odpovídá i věku tohoto období, tedy od patnácti let do plnoletosti. Hlavní problematikou se stává dospívání a právě tyto problémy se nám snaží autorka ve svých románech nastítnit. Taktéž v pojetí témat se stírají rozdíly mezi četbou pro děti a pro dospělé. V adolescenci už se chce čtenář přiblížit světu dospělých a autorka to bere plně na vědomí. Pubescentní čtenáři potřebují dospět a přiblížit se tak k dospělosti, která je čeká.

Nejvíce je téma dospívání a s tím spojené hledání vnitřní identity ukázaná v románu *Nazi*, kde se objevují vnitřní zpovědi několika mladých lidí. V životě se jim nabízí několik rozcestí a oni sami se musejí rozhodnout, kterou z cest si pro svoji budoucnost zvolí.

Díky románům, které jsou určené pro tuto generaci čtenářů se autorka pouští i do nového tématu svých knih a tím je budoucnost. Tu se autorka snaží přiblížit v románu *Sovi zpěv*, který se celý odehrává v budoucnosti, která nás čeká zhruba za třicet let. Objevuje se zde především vliv civilizace a techniky. Je to patrné především díky počítačovým poradcům, s kterými vede hlavní hrdina a nejenom on nejruznější monology.

Základní otázkou tohoto románu je touha po spřízněné duši, po blízkosti, po sdílení svých myšlenek s někým jiným než je jen s počítačovým poradcem. Hledáním cesty k někomu, kdo se o své myšlenky také bude chtít podělit. Motiv cesty a hledání v příběhu nenajdeme jen v nitru mladého Armina, ale taktéž na konci, kdy zde pozorujeme neobyčejnou statečnost hlavního hrdiny, když se vydává společně se sestrou a kamarádkou Rebekou hledat pomoc. Díky svému odhodlání pokoří nespoutaný živel a nemocnou sestru i sebe skutečně dostávají do bezpečí.

Knihou se prolínají ještě dva další motivy, a to motiv neúplnosti rodin. Oba ze sourozenců mají jiného otce a vyrůstají pouze s matkou. Druhým motivem je smrt. Poprvé je zde zmíněna ve zpovědi Rebeky svému personálnímu počítači, kdy dívka přemýšlí nad sebevraždou, o kterou už se v minulosti jednou pokusila. Tu ale nakonec nepodnikne.

Rebeka: Pak nemám ráda sebe. Nejvyšší čas něco s tím udělat.

PPP: Doufám, že nemáš v hlavě zase nějakou nepředloženost.

Rebeka: Nepředloženost! Perfektní slovo! To jsem tě taky naučila já?

PPP: Mám slovní zásobu podle parametrů...

Rebeka: Já vím! Já vím! Tvoje slovní zásoba je korektní. A sebevražda je nepředloženost.⁸⁶

Podruhé se smrt objevuje už reálně v samotném závěru knihy. Armin se musí vyrovnat se smrtí tváří v tvář, je to totiž on, kdo nachází svou matku mrtvou v suterénu zatopeného domu.

Prudce oddychuju, třas od brady až po prsty u nohou. Přestože jsem přes zviřené bahno nic neviděl, vím, že tam dole je máma. Jsem si naprosto jistý.⁸⁷

⁸⁶ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Soví zpěv*. Praha: Amulet, 1999. ISBN 80-86299-04-X, s. 86

⁸⁷ Tamtéž s. 149

5.6. Dospělost

Všestrannost autorky se ukazuje i v tom, že píše prózu nejen pro děti a mládež, ale také se věnuje tvorbě pro dospělé. Stejně jako v tvorbě předešlé, se autorka drží svých zásad a ukazuje neobyčejně pojaté příběhy postavené na svých oblíbených motivech.

Její první tvorbou byla kniha *Výprava za zlatou rybičkou*. Kde se objevuje pětadvacetiletý mladík, který je po vážné autonehodě a jejím následkem je ztráta paměti. Postupně se snaží s touto skutečností vypořádat. Motiv cesty je zde tak patrný především způsobem, kterým se snaží zpátky nalézt svoji osobnost a rozpomenout se co za posledních pět let stalo. To kým byl a vzpomenout si na svoji minulost.

„Někomu jsou možná vzpomínky na obtíž a s radostí by se některých vzdal, jenže přesně ty věci co by chtěl zapomenout, si pomatuje nejurputněji. Já byl od svoji paměti odříznut a šmytec.“⁸⁸

Další kniha *Tanec trosečníků* je románem antiutopickým. Autorka se zde pouští do tématu krize společnosti, kterou napadla nová, neznámá nemoc, která se nedá vyléčit. Motiv smrti je tedy patrný už od začátku a prostupuje příběhem až do samotného konce. Smrt je zde patrná po celou dobu, ale v podobě vymření lidstva se hlavního hrdiny nijak nedotýká. Tento fakt ho začíná zajímat, až když se začne týkat jeho nejbližších přátel. S čím se ale musí Mojmír vypořádat v realitě svého života je smrt jeho pěstounky. O kterou se přijel starat a která mu umírá před očima. Tento zážitek je v knize podrobně vylíčen.

Myslela jsem, že až skončí její trápení, budu cejtit úlevu – za ni i za sebe. Místo toho na mě padla strašidelná osamělost. Bylo to příšernější než ta nejhorší depka, jakou jsem kdy měl. Seděl jsem v kuchyni u stolu, strnule zíral do zdi a nic se ve mně nehejbal, ani myšlenky. Nedokázal jsem vstát, nedokázal jsem zvednout ruku nebo otočit hlavu, nedokázal jsem brečet. Mozek jsem měl úplně ochrnutej, a kdyby se mě v tu chvíli někdo zeptal, jak se jmenuju, nevěděl bych.“⁸⁹

Nejvíce ho však zasáhne smrt přítele, který je v závěru knihy zabit agresivním střelcem, kterého Mojmír zabíjí. Opět se objevuje přímá konfrontace se smrtí a Mojmír se snaží svého kamaráda oživit.

⁸⁸ *Výprava za zlatou rybičkou*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1988. ISBN 0-88781-172-8, s. 11

⁸⁹ *Tanec trosečníků*. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1462-2, s. 103

Nepřestával jsem. Vytrvale jsem dejchal a masíroval, pořád dál a dál, a záchranka nikde. Široko daleko žádnéj profesionální zdravotník. Nedokázal jsem přestat, ani když mě Jesika chytila za loket.

Nech mě! Vytrhl jsem se jí. „Já to zvládnu!“

„Tohle nezvládneš. Umřel,“ řekla. „Podívej.“⁹⁰

Další co se v knize řeší, je otázka rasismu. Hlavní hrdina Mojmir je totiž romského původu. Se svým původem je vyrovnán, ale co ho štví je to, jak se k němu chovají ostatní lidé. Taktéž se objevuje motiv neúplnosti rodin, protože Mojmir vyrostl v dětském domově a své rodiče nikdy nepoznal. Až v závěru knihy nalézá dopis od svého biologického otce. Dalším motivem je zde opět motiv cesty. Mojmir podniká nejdříve cestu za svou pěstounkou, kde se musí vnitřně vypořádat s její smrtí. Následně putuje do města, kde nachází vietnamského chlapce, o kterého se postará a nechává ho u sebe a společně se pak vypraví do Prahy, kde chce Mojmir zkusit nalézt své přátele a na svojí cestu přibírají ještě dívku Jesiku.

Dalším žánrem, který autorka pro dospělé píše je kriminální román *Vraždy v kruhu*, který se stal předlohou i pro televizní seriál. Zde je opět patrný motiv smrti, který nám již napovídá název knihy a motiv cesty, který je líčen hledáním a následným dopadením vraha.

⁹⁰ PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Tanec trosečníků*. Praha: Mladá fronta, 2006. ISBN 80-204-1462-2, s. 261, 262

6. Závěr

Jak jsme se mohli přesvědčit, je Iva Procházková velice specifickou autorkou. Už od svého mládí se věnuje literární tvorbě, která není pouze úzce zaměřená na určitý žánr nebo čtenáře. Píše nejenom prózu, ale i dramata a scénáře jak pro divadelní hry, tak pro televizní zpracování. Například *Doktor pro zvláštní případy*, *Záblesky chladné neděle* nebo podle knižní podoby ztvárněný film *Únos domů*.

Taktéž netvoří jen pro jednu věkovou skupinu, ale je autorkou všestrannou, protože tvoří díla pro nejmenší čtenáře až po čtenáře dospělé. Její všestrannost se projevuje také díky tomu, že netvoří jen pro české čtenáře, ale svojí tvorbou je známá i v okolních zemích, a to především v Rakousku a Německu, kde nějaký čas žila díky politické situaci, která u nás v minulosti panovala a je tak považována za autorku dvojdomou.

Přestože tvoří pro všechny věkové skupiny je Iva Procházková známá především díky své tvorbě pro děti a mládež, která jí jako jediná byla dovolená za komunistického režimu. I v této oblasti nepoužívá jen jeden typ knih, ale věnuje se příběhům detektivním, dále knihám s dívčí hrdinkou a nejvíce tvoří prózu s dětským hrdinou.

V našem zkoumání se nám potvrdilo to, že autorka vždy dodržuje ve svých dílech tzv. dětský aspekt, díky kterému se přibližuje dětskému čtenáři a pomocí kterého se její knihy stávají tolik populárními. To vše podtrhuje ještě výběrovost jejich témat, která volí pro svoje psaní. V tomto autorka nerozlišuje mezi čtenářem dospělým a dětským.

I dětem zprostředkovává velmi závažná témata, která byla kdysi pro tyto čtenáře tabuizována. Dnes už tomu je ale jinak, a právě díky těmto tématům jako je neúplnost rodin, výchova v dětském domově, pokus o sebevraždu či smrt, se dostávají její knihy čím dál tím více do povědomí čtenářů. Tyto témata se totiž objevují v životě dětí čím dál tím častěji, a proto jsou u nich stále více žádané.

Přiblížení těchto závažných zkušeností se dětem snaží zprostředkovat pomocí hlavních hrdinů, a to svým specifickým a nenásilným způsobem, který je pro děti lépe přijatelný. Snaží se jim ukázat, jak se s takovými těžkými životními událostmi lze vyrovnávat a především to, že podobnou situaci v životě neřeší sami, ale že už se jí podařilo překonat i někomu jinému.

Co se však v dílech autorky mění, jsou konce. U dětských čtenářů je patrné, že příběh nakonec dobře dopadá. Ovšem s rostoucím věkem se ukazuje, že ne vše musí mít šťastný konec jako například u Darka, kterému se nepodaří zachránit život koní. To se stupňuje ještě více ve tvorbě pro adolescenty a v próze pro dospělé.

To že se Iva Procházková může považovat za přední spisovatelku, hovoří fakt, že její knihy se vždy stávají nejprodávanějšími a dostávají se na přední příčky v hodnocení knih. Taktéž to můžeme pozorovat na ocenění, která autorka získává opět nejen u nás, ale i v zahraničí.

Použitá literatura

Prameny

- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Výprava za zlatou rybičkou*. Toronto: Sixty-Eight Publishers, 1988.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Středa nám chutná*. Praha: Albatros, 1994.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Červenec má oslí uši*. Praha: Albatros, 1995.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Pět minut před večeří*. Praha: Albatros, 1996.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Únos domů*. Praha: Albatros, 1998.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Hlavní výhra*. Praha: Arsci, 1999.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Karolína: Stručný životopis šestnáctileté*. Praha: Albatros, 1999.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Soví zpěv*. Praha: Amulet, 1999.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kam zmizela Rebarbora*. Praha: Mladá fronta, 2004.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Kryštofe, neblbni a slez dolů*. Praha: Albatros, 2004.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Myši patří do nebe...ale jenom na skok*. Praha: Albatros, 2006.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Tanec trosečníků*. Praha: Mladá fronta, 2006.
- PROCHÁZKOVÁ, Iva. *Uzly a pomeranče*. Praha: Albatros, 2011.

Odborná literatura

- ČEŇKOVÁ, Jana, *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové*, Praha: Portál, 2006
- CHALOUPKA, Otakar., NEZKUSIL, Vladimír. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury II*. Praha: Albatros, 1976.
- CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982. ISBN 13-824-82
- CHALOUPKA, Otakar. *O literatuře pro děti*. Plzeň: Československý spisovatel, 1989
- CHALOUPKA, Otakar., VORÁČEK, Jaroslav. *Kontury české literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1984.
- HUTAŘOVÁ, Ivana. *Současní čeští spisovatelé knih pro děti a mládež*. Praha: Tauris, 2003.

- KASTOVÁ, Verena. *Dynamika symbolů: základy jungovské psychoterapie*. Praha: Portál, s.r.o., 2000.
- KREJČÍ, Karel. *Sociologie literatury*. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
- KUBEZSOVÁ, Olga. *Smrt a dítě. Existenciální motivika v české literatuře pro děti a mládež*. Ostrava: X-Media Ostrava, 2013.
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006.
- OBEC SPISOVATELŮ. *Literatura pro děti a mládež na začátku tisíciletí*, Praha: Obec spisovatelů, 2009
- ŠUBRTOVÁ, Milena. *Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež 1990-2010*, Brno: Masarykova univerzita, 2011
- TOMAN, Jaroslav. *Vybrané kapitoly z teorie dětské literatury*. České Budějovice: PF JU, 1992.
- URBANOVÁ, Svatava. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999.
- URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století*. Olomouc: Votobia, s. r. o., 2004.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 2015

Periodika

- BLAŽKOVÁ, Jaroslava. Postava outsidera v literatuře pro děti a mládež. In: *Návraty k dětství v české a slovenské literatuře*. Opava: Slezská univerzita, 2008.
- Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec 27. -29. března 2008*. Liberec: Bor, 2008.
- Současnost literatury pro děti a mládež: Liberec 30. -31. října 2012*. Liberec: Bor, 2013.
- TOMAN, Jaroslav. Zlaté stuhy za rok 2006. In: *Ladění*, 2007.